ОПИСАНО

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزی

МИЛОДИЙ 1991 ЙИЛ 4 ЯНВАРЬ ЖУМА № 3
ҲИЖРИЙ 1411 ЙИЛ ЖАДИЙ. 15-САНА

ЎЗБЕКИСТОН ЖУМҲУРИЯТИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РУЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН, СОТУВДА 10 ТИЙИН

Депутат мулоҳазалари

ОСТОНАДАН ҲАТЛАШ ОСОНМИ?

Ижтимоий-иқтисодий «тараққиётимиз» бизни бугун янги остона қаршисига келтириб қўйди. Ундан ҳатлаб ўтсак, бозор муносабатлари гирдобига тушамиз. Аммо бу остонанинг қадди-басти қандай? Хийла баланд чиқиб, пастга тушмаймизми? Ундан ўтиш оғирлик қилмасмикин?

Жамиятимиздаги танг вазиятлар — истеъмол буюмлари камёблиги, озиқ-овқат маҳсулотлари етишмовчилиги, умуман нарх-навонинг тутқич бермай кўтарилиб бораётганлиги одамларнинг эртанги кунга ишончини йўқотмоқда. Ҳақли эътироз ва норозилик туғдирмоқда.

Маълумки, Иттифоқ ҳукумати дабдурустдан нарх-навони кўтариш таклифи билан чиққач, икки-уч кун ичида савдодаги озиқ-овқат маҳсулотлари, кенг истеъмол молларини дастлабки тўфон «учириб» кетди. Эндиликда савдо пештахталари бўм-бўш. Уларнинг тўлиши, маъмур бўлишига умид кам.

Худди шундай ҳолатда бозор иқтисодиётига ўтиш йўл-йўриқлари муҳокамаси сурункали тус олганлиги сотувга чиқарилаётган молларни суриштирмай харид қилиш кенг тус олишига, тақчиллик кучайишига олиб келди.

Бозорда ҳам нарх-наво кўтарилиб бораяпти. Бир килограмм гўштнинг баҳоси ўтган йилнинг шу пайтидагидан икки баравар ошди. Сотувда моллар, озиқ-овқат камайиши чайқовчиликни авж олдириб юборди. Булар ҳали ҳолва, албатта. Бинобарин, аҳолининг ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилинишига эҳтиёж кучайди. Худди шу муаммо кўпчиликни ташвишга солаётир. Тўғри, Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг сўнгги сессияси халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидаларини муайян даражада ойдинлаштирди.

Бозор муносабатларига ўтишда баҳо сиёсатини тўғри амалга ошириш катта аҳамиятга эга. Аввало баҳолар тез ўсиб боришига йўл қўйиб бўлмайди. Бунинг олдини олиш учун аниқ режа бўлиши зарур. Баҳо шундай белгиланиши лозимки, бу биринчи галда сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришни, иккинчидан — хомашёдан тежаб-тергаб фойдаланишни рағбатлантирсин. Шу ўринда жиддий бир муаммо кўндалангки, уни ойдинлаштириш даркор. Мен халқ тирикчилигининг асослари — ун, гуруч, ёғга белгиланадиган нархни назарда тутаяпман. Таклифим шуки, гарчи бозор иқтисодиёти муносабатларини бошласак-да, озиқ-овқатнинг мана шу маҳсулотлари чакана нархларини ўзгартирмай қолдирсак. Ишлаб чиқариш билан сотиш орасидаги етишмовчиликни жумҳурият бюджетидан қоплаш лозим, албатта.

Бугун сайловчиларнинг кўпгина ўринли саволлари жавобсиз қолмоқда. Чунончи, жумҳуриятимизда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми камаймаётир. Шундай экан, пештахталар нега бўш? Энг керакли кундалик харид моллари нима учун етишмайди?

Менимча, бугун мавжуд товарларни асраш, қайта тақсимлаш бош вазифа эмас. Асосийси истеъмол қийматига эга бўлган сифатли, харидоргир кенг истеъмол буюмлари ишлаб чиқаришни кескин кўпайтиришдан иборат. Халқ депутатлари маҳаллий кенгашлари бунинг учун катта-кичик ҳар бир имкониятни ишга солишлари лозим. Ўзимиз шу йўлни танладик. Ҳозиргача ўнлаб атлас, гилам тўқиш, тикувчилик ва қандолатчилик цехлари очдик. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ўзимизда қайта ишлай бошладик. Аммо бу ишда рағбат ўрнига тўсиқларга дуч келмоқдамиз. Чунончи, жамоа хўжаликлари жамғармаларини сарфлаб қишлоқларда кичик-кичик енгил саноат корхоналари, қайта ишлаш цехлари барпо этиш таклифи билан чиққанмиз. Бу йўл икки муаммони — қишлоқларда ортиқча ишчи кучларини ҳаракатга келтириш, оила бюджетини тўлдириш, иккинчидан — маҳсулот тақчиллигига барҳам бериш, полос остидаги пулларни ишга солиш муаммоларини ҳал этиш имконини беради. Афсуски, бу таклифлар тегишли вазирликлар томонидан қўллаб-қувватланмаётир. Улар қуруқ гап, ваъдадан нарига ўтишмаётир. Ҳолбуки, Иттифоқ Вазирлар Кенгаши ўтган йили Андижон, Наманган, Фарғона вилоятларида ортиқча ишчи кучларини ишлаб чиқаришга жалб этиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган тадбирларни белгилаб, қарор қабул қилган эди. Бироқ, тегишли вазирликлар у ёки бу баҳонани рўкач қилиб, ана шу тадбирларнинг бажарилишини барбод қилмоқдалар. Шу боис **Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдаги сессиясида ноҳияларда кичик корхоналар барпо этиш тадбирлари қандай бажарилаётганлиги ҳақида тегишли вазирликларнинг ҳисоботларини тинглаш мақсадга мувофиқ бўлур эди.** Акс ҳолда вазирликларнинг тўрачилик илдиз отган маҳкамалари қаршилигини енгиш мушкул.

Ноҳиямиз меҳнат аҳли бозор муносабатлари остонасида бироз бўлсада қаддини ростлаб турибди. Биз 1990 хўжалик йилини муваффақиятли якунладик. Қисқа муддатда 38 минг тоннадан зиёд пахтани йиғиб-териб олдик. Ҳосилдорлик 37 центнердан юқори бўлди. Хўжаликларимиз жамғармасидаги даромад бир йилда уч миллион сўм кўпайиши қаддимизни бирмунча тиклаб олишимизга имкон беради. Деҳқонларимизнинг йиллик иш ҳақи ўртача 2800 сўмни ташкил этди.

Худди шу ўринда бир ҳолатни эътибордан қочирмаслик муҳим. Бу — муомаладаги пулнинг буюм билан таъминланиши даражаси. Афсуски, ана шу борада бизда кўрсаткич ғоят паст — 25 тийинни ташкил этади. Демак, бир сўмнинг тўртдан учи товар билан таъминланмаётир. Шунга қарамай иш ҳақининг ўсиш суръати маҳсулот ҳажми ўсиш суръатидан 3,5—4 марта юқорилигича сақланиб қолмоқда. Агар биз яқин йилларда ҳар сўмни товар билан таъминламасак, чайқовчилик, қимматчилик, камёблик балосидан қутула олмаймиз. Бинобарин, бозорни тўлдириш режаси аниқ, пухта бўлиши, унинг ижроси ҳукумат ва халқ депутатлари томонидан қаттиқ назорат қилиниши лозим. Халқимиз пулнинг камлигидан эмас, балки ўзи хоҳлаган, ўз эҳтиёжига мос буюм ва маҳсулотни топа олмасликдан азоб чекмоқда. Охир-оқибатда бирни ўнга сотиб олиб қийналмоқда, қашшоқлашмоқда.

Яна бир масала борки, уни ақл-идрок, сабот ва хайрихоҳлик асосида ойдинлаштириб олмоғимиз муҳим. Бу — ҳаётий аҳамиятга молик. Шундай деганимда мен турли минтақалар, жумҳуриятлар бир-бирлари билан мустаҳкам иқтисодий алоқалар орқали чирмашиб кетганлигини назарда тутаяпман. Ҳозирги мустақилликка интилиш баҳонасида ана шу алоқаларни бузиб, ўртада «Хитой девори» тиклашга уринаётган кучлар ҳам йўқ эмас. Бу ўринда халқимизнинг: «Етти ўлчаб, бир кес» деган нақлини унутмайлик. Ҳозир нималар бўлмаяпти? Ташкил топган алоқалар узилгач уни қайта тиклаш мушкул. Ўзаро иқтисодий алоқалар хусусида шартномалар тузиш қийин. Маълумки, жумҳуриятимиз аҳолиси уй-жой билан Иттифоқнинг ўртача даражасига нисбатан 73 фоиз таъминланган. Янги оилаларнинг пайдо бўлиши эса бир неча маротаба кўп. Бинобарин, уй-жой муаммоси айниқса қишлоқларда шахсий уйлар қуриш йўли билан ҳал этилади. Бунинг учун эса материаллар етишмайди: ёғоч-тахта қаҳат, ғишт, цемент, шифер етишмас экан, одамларимиз яна гувала-кесак уйлар қуришга маҳкум бўлиб қолаверадилар. Ҳозир Россия вилоятлари билан ёғоч-тахтанинг нархини уч-тўрт маротаба ошган ҳолда шартнома тузишга мажбур бўлмоқдамиз. Бинобарин, бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнида уй-жой қурилиши жадвалларида зарарнинг бир қисмини қоплаш, мактаб ва мактабгача тарбия, тиббиёт муассасалари қурилишини Иттифоқ ҳамда жумҳурият маблағлари ҳисобига ўтказиш масалалари ижобий ҳал этилиши зарур.

Ж. СИДДИҚ,
халқ депутатлари Наманган ноҳия кенгашининг раиси, Ўзбекистон ССР халқ депутати.

Самарқанд шойи тўқиш бирлашмаси ўров-тайёрлов цехи тандаловчилари опа-сингил Фотима ва Зуҳра Ниёзова (суратда)лар нафақат ишда илғор, пешқадам, балки гапга ҳам чечан эканлар. Янги йил арафасида улар тубандагича тилак билдиришди:

— Бу қутлуғ йилда жумҳуриятимиздаги ҳар бир оила Фотима-Зуҳрали, Ҳасан-Ҳусанли бўлишсин.

Ғулом АЛИ олган сурат.

ИЛК ҲОСИЛ

Эртага корхоналар жорий йил ҳисобига маҳсулот топширадилар. Лекин Оржоникидзе районидаги «Лимонарий» колхоз-комбинати соҳибкорлари учун янги йил ҳисоби бундан роса ўн кун аввал бошланганди. Улар лимонзорларда мевани йиғиштириб олишга киришгандилар.

46 гектар майдонни эгаллаган иссиқхонанинг 38 гектаридаги ойнаванд боғ неъмати ғарқ пишди. Пойтахт аҳолисига қисқа муддатда 150 тонна ҳосил етказиб берилди. Машҳур соҳибкор Зайниддин Фахриддинов ва унинг шогирдлари май ойигача эл дастурхонига 600, қайта ишлаш корхоналарига 400, жами 1000 тонна лимон армуғон этишмоқчи.

А. ХАЛИЛ.

ЧЎМИЧ МОЙ, ҚОЗОН ҲАМ

Хўжаобод районидаги «Правда» колхози аъзоси Ортиқали Тожибоев ўтган йил бошида ижарачи бўлишга қарор қилди. Жамоа хўжалиги бошқаруви билан шартнома тузиб 450 та товуқни боқувга олди. Тер тўкканга омад кулиб боқар экан — Ортиқали ака йиллик режани зиёдаси билан уддалади. Хўжалик ижарачи паррандабоқардан қарийб 80 минг дона тухум қабул қилиб олди. Даромад ҳам шунга яраша бўлди: иборали айтганда чўмич ҳам мой, қозон ҳам дегани шу-да!

Р. ЖУМАНИЁЗОВА.

ҚИШЛОҚҚА ЖУВОЗ ҚАЙТДИ

Далаларимиздан кўп зироатлар қаторида мойли экинлар ҳам қатоғон қилинган эди. Замона зайли туфайли кунжут, зиғир ва бошқалар деҳқончилигимизга қайтди. Шу билан бирга эскириб асдан чиққан жувозлар ҳаракатга келди, янгилари қурила бошлади. Яқинда Учқўрғон районидаги Кайки қишлоғида ҳам янги жувоз ишга тушди. У эндиликда 15 мингдан зиёд аҳолига шифобахш зиғир ёғи тайёрлаб бераётир. Жувозкаш Шермирза Жўраевнинг хизматидан ҳамма мамнун, чунки зиғир ёғида тайёрланган паловни ким хуш кўрмайди?!

Т. СУЛАЙМОНОВ.

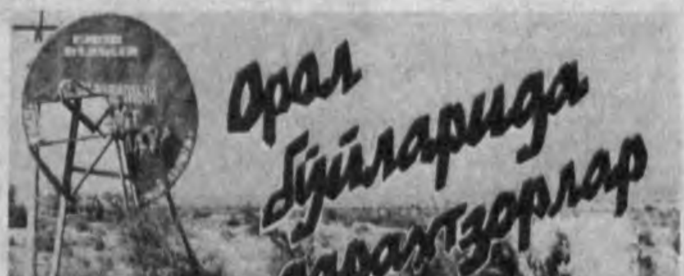

Оролбўйидаги экологик фалокат зарбасини фақат муаммоларнинг бутун мажмуини ҳал этишгина енгиллаштириши мумкин. Ўрмоншунос олимларнинг фикрича, денгизнинг қуриган тубини мелиоратив жиҳатдан ўзлаштириб, дарахтзорлар барпо этиш ушбу минтақада вазиятни соғломлаштиришнинг энг самарали усулларидан бўлиши мумкин. Ҳозир 1991—2005 йилларга мўлжалланган махсус дастур ҳам қабул қилинди.

Ўрта Осиё ўрмон хўжалиги илмий тадқиқот илмгоҳининг катта илмий ходими, Орол денгизининг қуриган тубида ўрмон барпо этиш муаммосини ҳал этиш раҳбари З. Б. НОВИЦКИЙ билан ЎзТАГ мухбири А. Безверхов шу иш хусусида суҳбатлашишди.

— **Зиновий Богданович, ишингизнинг йўналиши ғайритабиий. Биз Орол муаммоларини сув келтириш йўли билан ҳал қилишни излашга кўникиб қолганмиз. Сиз эса денгизнинг қуриган тубида дарахтзорлар барпо этишни таклиф қиляпсиз.**

— Ачинарли томони шундаки, жуда кўп одамлар муаммони фақат қўшимча сув манбаларини излаш билан ҳал қилиш мумкин деб ишонадилар ва шу соҳада иш олиб бормоқдалар. Лекин биз Орол атрофидаги вазиятни яхшилашга доир қарорда белгиланган чора-тадбирлар олдинги денгизни тиклай олмаслигини холисона тан олишимиз керак. Яна шуни ҳам илова қиламанки бу тадбирлар Оролнинг қуриб боришини бутунлай тўхтата олмайди. Буни қуйидаги маълумотлар ҳам тасдиқлаб турибди. Қарорда Амударё ва Сирдарёнинг денгизга етиб келадиган оқимини 2005 йилда 20—21 кубокилометрга етказиш режалаштирилади. Бу жуда кўп сув бўлиб, денгизга бундай миқдорда сувнинг етиб боришига эришиш жуда қийин. Бунинг устига Орол денгизи сатҳидан ҳозир йилига 35—40 кубокилометр сув буғланиб кетмоқда.

Бинобарин, денгиз жуда тез қуриб боряпти. Унинг саҳни йилига ярим метр ва ундан ҳам кўпроқ пасайяпти. 1990 йилда денгиз икки қисмга ажради. Денгиз тубининг анчагина қисми кўриниб қолди. Бунинг устига ана шу ерлар 70-йиллардагига нисбатан кўпроқ туз билан қопланган. Ўйлашнинг ўзи даҳшатли: ҳозир Оролбўйида йилига қум-туз бўрони 300 кунгача давом этмоқда. Денгизнинг қуриган тубидан шамол ҳар йили 70 тоннагача тузни учириб кетмоқда. СССР гидрометеорология маркази фазовий мониторинг лабораториясининг маълумотларига қараганда, туз чанги 500 километр масофага тарқалмоқда. Демак туз чанги Ўрта Осиё дарёлари бошланадиган тоғларгача етиб боряпти.

Буларнинг ҳаммаси минтақадаги биосферани вайрон этиш хавфини солмоқда, биосферанинг вайрон бўлиши эса экология вазиятининг тағин ҳам мушкуллашишига олиб боради. Бу эса ўз навбатида ижтимоий, иқтисодий муаммоларни ҳам чигаллаштиради.

— **Демак, тупроқни мустаҳкамлаш усулларини излаш лозим эканда? Сизнинг ишингиз айни шунга бағишланганми?**

— Бу масала хусусида кўп мутахассислар ўйлашяпти. Муаммони ҳал қилишнинг турли кўринишлари мавжуд. Ҳатто денгизнинг қуриб қолган тубини бетон ёки асфальт билан қоплаш ҳам таклиф этилмоқда. Айрим кишиларнинг фикрича, фақат шу йўл билан чанг ва туз кўтарилишига чек қўйиш мумкин.

Бироқ бизнинг илмгоҳимиз олимлари Орол денгизининг қуриган тубида дарахтзорлар барпо этиш ва фитомелиорациялаш мумкинлигини исботлаб бердилар. Сўнгги ўн йилни ана шу тадқиқотларга бағишладик. Бундай узоқ муддат ишнинг ўзига хос хусусиятлари билан боғлиқ: ўрмончиликда тезда натижага эришиб бўлмайди.

Шунга қарамай, кўп иш қилинди. Дастлабки йиллардаёқ собиқ Рибацкий қўлтиғи тубида қумларни мустаҳкамлаш ва ўсимликларнинг саҳрода ўсадиган турларини экиш лойиҳаси ишлаб чиқилган. Мўйноқ ўрмон хўжалиги ходимлари олимлар билан биргаликда шу иш билан шуғулландилар. Улар 320 гектардан кўпроқ майдонда иш олиб бориб, ўсимликларининг 80 фоизгачаси кўклаб кетишига эришдилар.

Сўнгра ихота дарахтзорлари барпо этиш технологиясини ишлаб чиқишга киришдилар. Тупроққа ишлов беришнинг турли усулларини синаб кўрдилар. Хоссаси турлича тупроқда ўсимликларнинг бир қанча хилини синаб кўришди.

Тадқиқотларнинг натижалари биз учун кутилмаган даражада бўлди. Тўрт йил давомида ҳар гектар майдонда мингтагача, ҳатто бир ярим минг тупдан кўпроқ саксовул, черкез ва қандим ўстирилди. Буталар икки метрдан ҳам ошиб кетди, яхши ривожланиб мева туга бошлади. Демак, ана шу буталарнинг ўз-ўзидан кўпайиб боришини кутадиган пайт келди, ҳар гектар майдонда буталар сони тез вақт ичида уч минг тупгача етади. Биз тажриба бошлаган аввалги Мўйноқ ва Рибацкий қўлтиқларида шундай бўлди.

Шундай қилиб, ушбу минтақада қумни тўла мустаҳкамлашга умид қилиш мумкин. Бошқа омил ҳам жуда муҳим: буталар ўтқазилгандан сўнг икки-уч йил ўтгач, уларнинг чорва моллар учун яроқли қисми гектарига 5 центнергача етди, беш ёшида эса ҳажми икки баравар кўпаяди. Яъни чорва моллар учун қўшимча озуқа тўғрисида гапириш мумкин.

— **Ҳақиқатан ҳам денгизнинг собиқ тубида чорвачиликни ривожлантиришни режалаштириш мумкинми? Бунга ишонса бўладими?**

— Нега ишониб бўлмайди? Илмгоҳимизнинг илмий ечимлари бунга аста-секин эришиш имконини беради. Дарё қуриган тубининг қумлоқ текисликларида яйловлар барпо қилиш мумкин ва лозим. Ходимларимиз Орол денгизи собиқ тубида 200 минг гектар ерни текшириб чиқдилар. Шундан деярли 37 минг гектари дарахтзорлар барпо этиш учун, яна 5 минг гектари аввал қумни мустаҳкамлаб, сўнгра буталар экиш учун яроқли деб топилди. Денгиз қуриган тубининг жануби-шарқий ва жануби-ғарбий қисми вертолётдан туриб текширилди. У ерда ҳам буталар экиш учун яроқли майдонлар мавжуд.

Ҳозир шамол учирадиган енгил тупроқда ихота дарахтзорлари барпо этишнинг илмий қоидалари ва технологияси ишлаб чиқилган бўлиб, бу 50 минг гектар майдондаги «денгизнинг қуриган тубини ўзлаштириш схемаси»га асос қилиб олинган.

Биз келажакка ишонч билан қараймиз. Денгизнинг собиқ тубида ҳақиқий ўрмон вужудга келмайди, албатта. Аммо ихота дарахтзорлари барпо этиш мумкин ва бу қум ҳамда чанг бўрони йўлини тўсишнинг ҳозирча бирдан-бир усулидир.

Тажрибаларнинг натижалари ҳам шуни тасдиқлаяпти. Ҳозир ихота дарахтзорлари майдони сал кам 300 гектар. Сўнгги икки йил ичида Мўйноқ ўрмон хўжалиги билан биргаликда яна 1300 гектар майдонга кўчатлар ўтказилди.

Ана шу ишлар бошлангунига қадар Рибацкий қўлтиғидаги қумлар шамол билан Мўйноққа келиб турар эди. Учар қум ҳозирнинг ўзидаёқ нефть базасини, айрим уйлар ва кўчаларни кўмиб ташлаган. 150 гектар майдонда ихота дарахтзорлари барпо этилгач, шаҳар устида бу хавф барҳам топди.

— **Ўн йил орқада қолди. Энди келгуси 15 йил учун кенг миқёсли дастур қабул қилинди. Бу дастур нималардан иборат, уни ким амалга оширади ва ким пул билан таъминлайди?**

— Илмий ва ишлаб чиқариш тадбирларининг бутун бир мажмуаси кўзда тутилган. Улар ҳозир қўлга киритилган маълумотларга асосланади. Бироқ кўп нарсани таҳлил этиш, идроклаш лозим. Мавжуд натижалар негизида бута ва дарахтларни ўтқазиш ҳамда уларни ўстириш усуллари ҳамда технологиясини ишлаб чиқиш, катта майдонларда режаларни амалга ошириш учун зарур техникани яратиш лозим бўлади.

Дастур бир неча йўналишни ўз ичига олади. Бу аввало Орол денгизи қуриган тубини ўрмон мелиоратив жиҳатдан ўзлаштиришдир. Орол атрофида яйловлар, далаларни ихота этувчи дарахтзорлар ва тўқайлар барпо этиш ҳам муҳим вазифа. Бусиз минтақада экология вазиятини соғломлаштириш ва барқарорлаштириш мумкин эмас. Кўчат етиштиришни йўлга қўямиз, ўсимликлар селекцияси ва уруғчилигига эътибор берамиз.

Бу тадбир қатнашчилари ўртасида вазифалар тақсимлаб олинган. Энг катта ҳажмдаги ишни биз — Ўрта Осиё ўрмон хўжалиги илмий тадқиқот илмгоҳи ходимлари амалга оширишимиз керак. СССР Давлат ўрмон комитети ҳамда Қозоғистондаги «Ўрмон» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасининг улуши ҳам катта. Дастурни амалга оширишда Бутуниттифоқ ўрмон агромелиорация илмий тадқиқот институти ходимлари ҳам иштирок этадилар. Бу лойиҳани пул билан таъминлашни эса СССР Давлат ўрмон комитети ўз зиммасига олган.

(ЎзТАГ).

ЎТГАН ЙИЛНИНГ СЎНГГИ ЖИНОЯТЛАРИ

От йилида жиноятлар сони ошди, кўлами кенгайди. Одамлар безовта-бесаранжом бўлиб қолишди. От от-да: шўх, асов. Шояд ювош қўй йилида яхшилик, осойиш сари йўл тутилса. Шу ниятда кузатилган йилнинг сўнгги уч кунида жумҳуриятимизда содир этилган жиноятларнинг айримлари тафсилотини муштарийлар эътиборига ҳавола қиламиз.

АРОҚ, ЭҲ АРОҚ...

Фарғона газ аппаратлари заводининг Бешбола кўчасидаги базаси қоровули Минулин янги йил шодиёнасини аввалдан бошлаб юборди. Арафа куни соат 21 да қоровулхонада «учиб» қолди. Бундан фойдаланган ўғри эса унинг ўқланган ов милтиғини илиб кетди.

Иш жойида ичиш қоровул зотига теккан касалми, Минулинининг Тошкент вилояти Ғазалкент шаҳридаги ҳамкасби В. Вертий ҳам ароқнинг қурбонига айланди. Шаҳар қабристони қаровчиси бўлмиш бу киши қоровулхонада яхшилаб «тўйиб» олгач, мириқиб сигарет тутатди. У кайфи авжига чиқариб ётганида чўғ тагидаги тўшакни ва диванни аланга олдирди. Қоровул мастлигича ўлди.

ЖИННИНИНГ ЖИННИЛИГИ

Самарқанд шаҳрининг «Известия» кўчасидаги 8 уйда яшовчи З. Чанишев куппа-кундузи қунар кўрсатди. Руҳий касалликлар шифохонасида эси оғиш ҳасталигига чалинганлар рўйхатида турадиган бу шахс ўз онаси ва уч яшар жиянини хонага қамаб қўйганича гаровга олиб, етиб келган милиция ходимларига бу ерга матбуот вакилини чақиришни, иккита автомобиль ва иккита автомат келтиришларини талаб қилди. Бир неча соатлик «музокара»дан сўнг жиноятнинг олди олинди. «Қаҳрамон»нинг талаби қондирилгани йўқ, албатта.

...ҚАРОҚЧИ УРДИ

30 декабрь соат 23 да Тўрткўл шаҳрининг «Ўзбекистон» кўчасида яшовчи Х. Яхшимуродовнинг уйига кутилмаган меҳмон ташриф буюрди. У автомобилларга техник хизмат кўрсатиш станциясининг бошлиғи бўлмиш хонадон соҳибидан ўн минг сўм талаб қилди ва ундириб кетди. Пешонага несма милтиқ ўқталиб турганда айтганни қилмасликнинг иложи йўқ эди. Милиция ходимларининг жадал ҳаракатлари туфайли босқинчи қўлга олинди. У илгари содир этган жинояти учун қидирилаётган, Яхшимуродовни шилгунча ўнинчи декабрь кечқуруи Фролов кўчасида «Юность» кооперативининг мудири Отабоевнинг ВАЗ-2108 автомобилини зўравонларча тортиб олиб кетган Х. Жуманазаров бўлиб чиқди.

31 декабрь куни жами 89 жиноят содир этилди, шундан 82 таси очилди. 66 киши қўлга олинди. Шулардан 12 нафари ҳеч қаерда ишламайди, 12 шахс маст ҳолатда жиноятга қўл урган, иккитаси илгари судланган. Эътиборга сазовор жиҳати шуки, вояга етмаганлар томонидан бирорта жиноят содир этилмади. Йўл-транспорт ҳодисалари оқибатида тўрт киши ўлди, 24 киши жароҳатланди. Ёнғинда тўрт киши ҳалок бўлди. Шу куни илгари қилган жинояти учун қидирилаётган 29 киши ушланди, 20 та «эски» жиноят очилди. Жиноятларнинг турлари: қотиллик, тан жароҳати етказиш, номусга тажовуз, қароқчилик, босқинчилик, безорилик, давлат ва шахсий мулкни ўғирлаш.

Ҳабибулла ОЛИМЖОН.

Ечимини кутаётган муаммолар

Профессор Дилмурод ЮСУПОВ:

КИМЁ ҚАБОҲАТ ЭМАС

Суҳбатдош ҳақида қисқа маълумот: 1946 йилда туғилган. Йигирма еттисида — кимё фанлари номзоди. 1987 сана — докторлик диссертацияси ёқланди. Тошкент политехника институти органик кимё кафедрасининг профессори.

— Бугунги ҳаётимиз, келгуси тараққиётимизни кимёсиз тасаввур эта олмаймиз. Аммо тафаккурда қотиб қолганлик фасона, амалий ишлардаги бир ёқламалик бу соҳага ҳам ўз таъсирини кўрсатди. Шундай эмасми?

— Тўғри. Бекорга «Кимё — мўъжиза» демаймиз. Афсуски, ноаниқ мақсад-манфаатни кўзлаб фикрлаш, назариёт ва амалиётдаги қолипчилик бу соҳада ҳам ўз асоратини кўрсатмай қолмади. Кимёни фақат минерал ўғитлар деб, шу туфайли уни зарарли ҳисоблаб, кимёга қарши ишларни ортиқ мулоҳаза қилиб ўтирмай бошлаб юбордик. Юзакичилик шу даражага етдики, моҳиятни англаб-англамай кўпчилик кимё корхоналари беркитилди. Биз яна ўзимизгагина хос йўлдан бордик — қарор чиқардик, таъқиқладик, тўхтатдик. Ҳолбуки, кимё корхоналарини чиқитсиз технологиялар асосига ўтказиш, ишлаб чиқаришни такомиллаштириб, унинг атроф муҳитига, экологияга таъсирини йўқотиб бориш мумкин эдику! Аммо биз изланишлар йўлини эмас, депсинишлар, чекинишлар йўлини маъқул кўрдик. Бундай кўр-кўрона ҳаракат оқибатида бугун оддий дафтар ҳам қаҳат. Аспирин отлиққа ҳам йўқ. Бўёқлар — анқонинг уруғи.

Ҳолбуки, ривожланган мамлакатлар тажрибаси — бунинг мутлақо акси. Япония, Америко, Олмония, борингки дунё жаннати — Швейцарияда ҳам кимё саноати беқиёс ривожлантирилган. Улар бизнинг ҳозирги даражамиздан 20—30 йиллаб илгарилаб кетишган. Мамлакатимиз Швейцариядан жуда кўп заҳарли кимёвий ашёлар сотиб олаётганлигини қандай баҳолаш мумкин? Биз бунинг учун миллион-миллион сўмлаб валюта сарфламоқдамиз. Ваҳоланки, ўз корхоналаримизни «ёпиқ», чиқиндисиз технологияларга ўтказиш бундан анча арзон тушган бўлур эди.

— Айтинг-чи, озиқ-овқат мўл-кўллигини таъминлашда кимёнинг аҳамияти қандай? Минерал ўғитлардан фойдаланиш, айни пайтда табиатнинг, жамият аъзоларининг нитратдан заҳарланишдан фориғ бўлишларига ишонч борми?

— Бор, албатта. Афсуски, фақатгина бугуннинг фойдасини ўйлаш, саводсизлик бизда кимёга, хусусан минерал ўғитларга, ўсимликларни ҳимоя қилиш воситаларига нисбатан кичитма қўзғатди. Нима қилсакки, тезроқ бойий қолсак, мўмай пул тўпласак. Бу йўлда гуноҳу савобнинг фарқига бормай қўйдик. Оқибат бугунги кунга келиб тупроқ заҳарланиб, банги бўлиб қолди. Бироқ озиқ-овқат маҳсулотлари етиштиришда нимага эришдик? Ҳеч нарсага. Аксинча, гоҳида ерларимизни қорбости қилиб азотли ўғитлар солсак ва экинни дорига тўйдирсак ҳам орзу қилганимиз — ўша мафтункор «коммунистик маъмурчилик»ка эриша олмадик. Сабаб? Сабаби — деҳқончилик маданиятидан бехабарлигимиз, олдеса ола қопни кўтариб югуришимиз, жамиятга келтираётган фойда ёхуд зараримиз ҳақида мулоҳаза қилмаслигимиз. Энг катта иллат — айрим раҳбарларимиз тафаккуридаги худбинлик: «Нима қилсанг қил-у, ҳосилдорликни кўтар, шунда ҳурмат ҳам сенга, ордену Олтин Юлдуз ҳам!» Шу йўл билан ана шундай раҳбарлар ўз мансаб курсиларига маҳкамроқ ўрнашиб олдилар. Бунинг натижасида ҳар қандай илмий ечимлар, тавсиялар бир пул бўлиб қолди.

Аслида эса мамлакатимиз минерал ўғитлар ишлаб чиқариш бўйича дунёда пастки ўринларда. Айтайлик, ўша Америко деҳқони кимё мўъжизаларидан оқилона фойдаланиш туфайли бир ўзи йилига 90 кишига етарли озиқ-овқат етиштира олади. Биз бу кўрсаткич бўйича 20 маротаба орқада қолиб кетдик. Ҳатто кимё фазилатларидан ўринли фойдалана олмай, етиштирилган ҳосилнинг ҳам ярмини иритиб-чиритиб юбормоқдамиз.

— Жумҳуриятимиз деҳқончилигининг асоси — пахтачилик. Бугун жаҳон бозорида пахтага талаб шунчаликки, иқтисодий мустақилликка тўла эришганда ҳам бу экиннинг устунлигидан воз кеча олмаймиз. Шундай шароитда пахтачиликни кимёлаштириш муаммоси долзарб бўлиб турибди. Бу борада бирор «нурли туйнук» борми?

— Сиз айтмоқчи «туйнук» эмас, катта-катта эшиклар, қўш дарвозалар мавжуд. Таъбир жоиз топилса, кимёни пахтакор Ўзбекистонимиз кўзига суртилувчи бир тўтиёга айлантириш мумкин. Зеро, жаҳон пахтачилигида аҳвол шундай. Кимё ютуқлари, хусусан гербицидлар ва дефолиантлар Америко, Миср, Хитой пахтачилигини улар эришган ҳозирги даражага кўтарди. Пахтакор хорижда, хусусан Америкода кўп йиллардан буён зарарсиз дефолиантлар қўлланилади. Булар — пиридин асосларидан дикват-парагват каби моддалар. Уларни жуда кам миқдорда ишлатиб, ғоят юқори самара олишади. Бу дефолиантлар тупроқда тез парчаланиб, атроф муҳитга, иссиқ қонли жонзотларга мутлақо зарар кўрсатмайди. Америконинг «Довхемикаль» фирмасида ишлаб чиқилган бу усул унга сарфланган маблағни ўн маротаба ортиғи билан оқлайди. Айни пайтда она табиат мунаввярлигига, сиҳатига ҳамда ҳайвонот дунёсига ҳеч зарар етмайди.

Бизда ҳам бундай дефолиантлар замирида кўпгина янги-янги моддалар яратилган. Афсуски, ҳамма ишлар тажрибахоналар миқёсида депсиниб ётибди. Хом ашё йўқлиги туфайли уларни саноат асосида ишлаб чиқариш йўлга қўйилмаган.

Таниқли кимё олими Анвар Алиевич Зиёев тадқиқотлари фикримизнинг далили бўла олади. У яқинда эдил дефолиантини ишлаб чиқариш муаммосини ҳал қилди. Тошкент давлат дорилфунунида яратилган бу кимёвий модда ғоят самарали. Бир гектар майдондаги ғўза баргини тўкиш учун эдил дефолиантининг бир неча грамми кифоя. Айни пайтда у тупроқ таркибига асло таъсирсиз. Ҳозир хорижда гектарига икки грамм миқдорида ишлатиладиган дефолиантлар борлигини эътиборга олсак, бу ихтиро, шубҳасиз, жаҳон стандартлари даражасидадир. Лекин афсус ва надоматлар бўлсинки, биз бутифос балосидан қутулиб, магний хлорат дефолианти офатига дуч келдик. Ҳозир ундан ҳар гектар майдонга 22 килограммгача етказиб сепиб ётибмиз. Йил сайин бу ҳол такрорланаверса, 20—30 йилда тупроқ қумтошлоққа айланиши турган гап. Бора-бора еримизда ҳеч нарса унмайдиган, экин ўсмайдиган бўлиб қолади. Йўқ-йўқ, мен бу гапни ҳозирги усул ихтирочиларининг «мухолифи» сифатида эмас, пинсабилло айтаяпман. Аҳвол чиндан ҳам жиддий. Чунки хлорат магний сувда эримайди, тупроқда парчаланмайди. Ер бетида тўпланиб бораверса, ҳали таъкидлаганимдек оқибат, албатта юзага келади.

— Жумҳуриятимизда, мамлакатимизда кимё саноати оқсоқ, дедингиз. Ахир биз неча ўн йиллардан буён Чирчиқ, Олмалиқ, Самарқанд, Фарғона, Навоий корхоналари билан фахрланиб, уларни мақтаб кўкларга кўтариб келмадикми?

— Ҳа, рост. Энди ҳаммасини надомат билан эслаймиз. Нега? Чунки, шу ўн йиллар мобайнида жумҳуриятимиз аҳли бу корхоналар билан фахрланиб, уларнинг заҳрини ютишдан бўлак манфаат орттирмади — корхоналар ҳузурини ўзгалар кўрдилар. Агар Чирчиқ ва Навоий шаҳарларида чиқаётган хом ашё шу ернинг ўзида қайта ишланиб, тайёр маҳсулотларга айлантирилганидами, остонамиз аллақачон тиллодан бўларди. Албатта, бу фикрим ҳам рамзий. Лекин ҳақиқат шундан иборатки, бу корхоналарда чиқарилаётган сунъий толалар — капрон, нитронлар асосан бошқа жумҳуриятларга олиб кетилиб, ўша ерларда тайёр истеъмол буюмларига айлантирилади, ундан беҳад катта даромадлар оладилар.

Навоий «Азот» бирлашмаси табиий газдан ишлаб чиқарган нитрон ва бошқа ярим тайёр маҳсулотларнинг йиллик қиймати 250 миллион сўмдан ошади. Агар улар шу ерда қайта ишланганидами, биз бир неча миллиард сўмлик бежирим кийим-кечакка, халқ истеъмоли молларига эга бўлардик. Бунинг учун шаҳарда кичик-кичик бир неча корхона қуриш кифоя. Елғиз сунъий жуннинг ўзи бутун жумҳурият аҳолисини кийинтиришга етарли. Бир кило капрон ёки нитрон, айтайлик, бир сўмга тушса, у қайта ишланиб, тайёр маҳсулотга айлантирилгач, яна ўзимизга юз сўмлик қилиб пуллашаяпти. Биз эса ҳам заҳарини ютаяпмиз, ҳам ҳамёндан айрилаяпмиз.

Жумҳуриятимизда табиий газ, газ конденсати, нефть, кам тарқалган ва ноёб металларнинг катта конлари бор. Уларни ўзимизда қайта ишламасдан улгуржи фойда олиш мумкин эмас. Қайта ишлаш учун эса кимё саноатини жойлаштириш ҳамда ривожлантиришнинг илмий ечимларини татбиқ этмоқ лозим. Жумҳуриятда иқтисодий ва сиёсий мустақиллик сари бошланган ҳозирги ҳаракат бу орзулар ечилишига асосли замин яратади.

— Қишлоқ хўжалигида минерал ўғитлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш борасидаги тадқиқотлар қандай бормоқда?

— Кимёсиз деҳқончилик — ғоят оғир меҳнат. Ҳосилдорликни усиз кўтариб бўлмайди. Бинобарин, бу соҳадаги тадқиқотлар давом этаверади. 80-йилларда аниқланишича, азотли ўғитларга пиридиннинг хлорли ҳосилалари бир фоизгача қўшилса, уларнинг самарадорлиги кескин ортади.

Шу нарса рўёбга чиққач, Иттифоқдаги илмий-тадқиқот муассасаларига пиридин ва унинг ҳосилаларини олиш усулларини яратиш таклиф қилинди. Тошкент политехника институти лабораторияларида биз 70-йиллардаёқ шундай тадқиқотларни бошлаб юборган эдик. Ишларимизнинг натижалари билан Москва олимлари қизиқиб қолиб, ҳамкорликка таклиф этишди. У ердаги Нозик кимёвий технология, СССР Фанлар академиясининг Кимёвий физика, Ўсимликларни ҳимоя қилишнинг кимёвий воситалари Бутуниттифоқ илмий-тадқиқот институтлари ходимлари билан ҳамкорликда изланишларимизни давом эттирдик. Пиридин асосларини арзон саноат маҳсулотлари — ацетилин ва аммиакдан олиш усулини яратдик. Лаборатория шароитидаги ишларни кенгроқ кўламда мукаммаллаштириш учун Новгороддаги «Азот» ишлаб чиқариш бирлашмасида тажриба қурилмаси ўрнатилди. «Союзметанол» лойиҳа институтида янги корхонанинг техник-иқтисодий асослари аниқланиб, лойиҳаси чизилди. КПСС Марказий Комитети ва СССР Вазирлар Кенгашининг 1985 йил 11 сентябрдаги 874-қарорига биноан Новгородда йилига 1,5 минг тонна пиридин асослари ишлаб чиқариш қувватига эга корхона қурилишини бошлаш керак эди. Лекин Новгород шаҳри аҳолисининг норозилиги билан бу иш тўхтатилди.

Шу ўринда эътиборга лойиқ рақамларни келтирмоқчиман: ҳозирги кунда бутун жаҳон миқёсида йилига 50 минг тонна пиридин асослари тайёрланади. Шунинг 25 минг тоннаси Америко, 15 минг тоннаси Япония ҳиссасига тўғри келади. Бизнинг «улушимиз»... 1,5 минг тонна.

Яна айтиш керак: пиридин асослари фақат қишлоқ хўжалигидагина мўъжизакор восита эмас. Ундан медицинада — сил касаллигини даволашда, кончиликда — рудадан ноёб металларни ажратиб олишда, турмушда — металларни занглашдан асрашда, саноатда — махсус хусусиятли пластмасса олишда фойдаланилади. Кўриниб турибдики, бу тадқиқот катта амалий аҳамиятга молик эди. Аммо миллион-миллион сўмлик илмий изланишлар, лойиҳалар билан бирга келажакда улардан олинадиган мислсиз даромадлардан ҳам кечиб юборилди.

— Оқибатда бу соҳадаги изланишлар ҳам...

— Саволингизни тушундим. Новгородда ишлар тўхтаб қолгач, биз пиридин асосларини олишнинг бошқа янги хом ашёсини излашга киришдик. Навоийдаги «Азот» ишлаб чиқариш бирлашмасида ҳар соатда минг кубометрлаб қимматбаҳо хом ашё ёндириб юборилади. Бу атроф муҳитни, об-ҳавони бузиб, қанча-қанча ерларни ишдан чиқариб, одамлар саломатлигига зиён етказади. Биз шу чиқиндилардан пиридин асослари олиш устида иш бошладик. Бирлашма бош инженери Владимир Евгеньевич Иванов билан унинг ўринбосари Ҳамид Шаропович Ширинов бизга шундай таклиф билан мурожаат этишди.

Бирлашманинг ташаббускор ходимлари билан бирга изланишлар олиб бормоқдамиз. Мақсадимиз — бу улкан корхонада ҳосил бўлаётган турли чиқиндилардан оқилона фойдаланиб, кенг истеъмол буюмлари ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш.

Тадқиқотларимиз дастлабки натижаларини берди. Ҳозир технологияни мукаммаллаштириш йўлида ишлаяпмиз. Тиббиёт учун ҳам, металлшунослик учун ҳам ғоят зарур моддалар ўзимизда саноат усулида олинадиган кунлар яқин.

— Кимё бекорга мўъжизакор фан дейилмайди. Аммо хўжасизлик тузумимиз иллатига айланган. Акс ҳолда нега ер қаърини ўйиб маъдан оламиз-у, Олмалиқ ва Самарқанд кимё корхоналари теварагидаги «қўлбола» тоғларни илғамаяпмиз?

— Жуда тўғри. Мен фикрингизни яна ҳам аниқлаштирмоқчиман. Хўжасизлик асли, марказдан бошланган, беш йиллик режалар мағзига сингдирилган. Хусусан кимё саноатида ҳам. Жумҳурият ўз иқтисодини ўзи тасарруф этмагач, аҳвол бошқача бўлиши мумкин эмас. Қаранг, кимё корхоналарида ким раҳбару ким етакчи мутахассис? Уларда кимлар ишлайди? Албатта, бошқа юртлардан келган одамлар минтақа тақдирини, унинг аҳолиси келажагини ўйлашадими? Раҳбар ўзимиздан чиқмагач, четдан келган одам ишни битириб, юз хил модда олиш мумкин бўлган маъдандан ўзига кераклисини, арзон олинадиганини қўлга киритиб, қолганидан қўлбола тоғлар уйиб кетаверади-да!

Агар биз мавжуд кимё корхоналари чиқиндиларинигина қайта ишлашни йўлга қўйиб олсак, қўшимча неча-неча миллиард сўмлик бойлик яратардик. Масалан, фосфогипсни олинг. Техника фанлари доктори, профессор Тимур Азимович Отақўзиев ундан ғоят арзон цемент тайёрлаш технологиясини ишлаб чиққанига анча бўлди. Бироқ бу тадқиқот ҳам жорий этилмай ётибди. Сабаби — пировард маҳсулот арзон эмиш. Мантиқини қаранг-а! Ахир ҳозир 50 миллион тоннадан ортиқ фосфогипс тўпланиб қолган. Улар Олмалиқ ва Самарқандда неча юз гектарлаб ерларни эгаллаб турибди.

— Демак гап Алида эмас, Валида экан-да?

— Ҳа-да! Гап кимёда, унинг заҳар-заққумидамас, унга муносабатда, ундан қай тариқа баҳра кўраётганлигимизда. Тараққиёт йўлида кимёдан фойдаланиш учун билимдонлик, тадбиркорлик, жонкуярлик керак. Биз саноатда «ёпиқ», «доиравий» технологиялар хусусида кўп гапирамиз. Бироқ уларни вужудга келтириш бобида жон куйдирмаймиз. Маблағни аяймиз. Бир сўмни кўзимиз қиймайди, лекин ўн ва юз минглаб, миллионлаб сўмни кўкка совураётганлигимизни, айни пайтда борлиққа, жонзотга тузатиб бўлмас зиён келтираётганлигимизни кўриб кўрмасликка оламиз. Бу мантиқсизлик хотима топмас, сўқир кўзлар очилмас экан, кимё ноҳақликка учрайверади — қабоҳатли соҳа бўлиб қолаверади.

Суҳбатдош:
«Халқ сўзи» мухбири
Жўра САЪДУЛЛА.

Бу дунёни ҳижрат қилганларнинг ортидан тош отилмайди, ёш тўкилади, холос. Иймон-эътиқоди бутун одам шундай қилади. Тобутини елкасида кўтармаслиги, гўри-лаҳадига бир сиқим тупроқ ташламаслиги мумкин, аммо унинг хотираи мукаррамасига оёқ қўймайди.

Чиноз районидаги кашшофлар уйи муддарисларига ташаккурлар бўлсинким, бу улуғ эътиқодни ўқувчи ёшлар қалбига сингдирмоқдалар. Афғон тупроғида шаҳид кетган мана бу йигитларнинг суратларига боқинг, шунда сиз ҳаммасига тушуниб оласиз.

Р. АЛЬБЕКОВ олган сурат.

ХАТТОТЛИК — НАФИС САНЪАТ

Асримиз бошларида ҳам зиёлилар орасида анъанавий хаттотликка муҳаббат кучли эди. Энг гўзал ёзув намуналарини намойиш этувчи маърифатчилар гарчи уюшмаган ҳолда бўлса-да, ҳуснихатни санъатнинг жозибадор шакли сифатида авлодларга мерос қолдирмоқни ўз бурчлари деб билганлар. Бу борада ўзига хос мусобақа ҳам анъанага айланганди.

Хаттотлик мактаблари олдига қўйган вазифасига кўра уч турга бўлинган. Биринчиси, адабиёт ва билимни тарғиб этиш услубидаги мактаблар бўлиб, уларда чиройли, равон ўқиш ва хатосиз ёзишга ўргатилган. Иккинчиси, билим ва малака ошириш, зеҳнни тарбиялашни мақсад қилган мактаблар бўлиб, уларда ўқилиши мураккаблаштирилган хатти шикаста санъати ўрганилган. Учинчиси, хаттотликни ҳақиқий санъат даражасига кўтарган мактаблардир. Хаттотликнинг бу тури мусаввирлик санъати билан уйғунлаштирилган.

Ўрта Осиёнинг бошқа жойларида бўлгани каби Андижон музофотида ҳам хаттотлик мактаблари фаолият кўрсатган. Улардан учтаси, айниқса, машҳур бўлган.

Бири Отабек қози мактабидир. Илғор қарашли, ҳақиқатпараст Отабек қози ўзига ҳамфикр кишилар, жумладан, демократ шоир Рожий каби маърифатпарварлар билан доимий ижодий алоқада бўлган. Унинг хаттотлик санъати мактабининг асосини аввало ўз ўғил-қизлари ва салоҳиятли ёшлар ташкил этган. Отабек қози шогирдларига ҳуснихатнинг умумий қоидалари, махсус услублар сирлари ҳақида назарий билимлар бергач, уларни сабот билан машқ қилишга ўргатган. Бу ёшлар моҳир хаттотлар бўлиб етишганлар ва адабий асарларни омма орасида тарқатиш асосан шуларнинг зиммасига тушган.

Асакалик Акромхон Тўрахонов мактабида ҳуснихатнинг мураккаб «Хатти-Райҳоний» деб аталган турига асосий эътибор берилган. Мактаб вакиллари кўпроқ одамларга турли аризаларни ёзиб берувчи, айрим бойлар хўжаликлари ва маҳкамаларида иш юритувчи мирзалардан иборат бўлган. Шоир Амоний Арабоний каби хаттотлар ана шу мактабдан етишиб чиққанлар.

А. Тўрахонов хаттотлик мактабида кенг тарқалган услублардан яна бири — айрим байтлар ёки мисралар, ҳикматли иборалар ва мақолларни бирор ашё, жонли мавжудот шаклида тасвирлашдан иборат. Масалан, ибораларни ёзишда товус, тўти, турли гуллар, йўлбарс ёки арслон шаклларидан фойдаланиш кўп учрайди. Бу услубдаги ёзувда аввало суратдан завқ олинса, унинг мантиқий мазмуни маънавий озуқа беради.

Андижон хаттотлик мактаблари орасида энг шуҳратли ва кўп шогирдлар етиштиргани Мирҳусайн хаттотлик мактаби саналган. Мирҳусайн хаттот шаҳарнинг марказида — Мавлонойи Шоҳҳусайн мадрасасида (ҳозирги вилоят театри биноси ўрнида) мактаб очади ва ёшларнинг хат-саводини чиқаришдан ташқари уларга ҳуснихат сирларини чуқур сингдиришга ҳам ҳаракат қилади. У билимдон, зукко киши бўлиб, форс-тожик ва туркий тилларда яхшигина шеърлар ҳам ёзган.

Жўрахон Юсупов Андижон хаттотлик мактабининг энг сўнгги вакилларидан биридир. У уезд ижроқўмида иш юритувчи, бўлим бошлиғи вазифаларида, вилоят ва районлар пиллачилик идораларида, 1943—51 йиллар мобайнида вилоят ички ишлар бошқармасида, сўнг 1971 йилгача маҳаллий саноатга қарашли корхоналарда хизмат қилади. Ёшлигидан хаттотликка муҳаббати боис у ўзини Мирҳусайн хаттотлик мактабининг давомчиси деб билади. Шундай қилиб, Жўрахон Юсупов Андижондаги машҳур хаттотларнинг сўнгги вакилларидан саналади.

Андижонлик хаттотлар қаламига мансуб гўзал ёзув намуналари музейимиз бойликлари орасидан муносиб ўрин олган. Мен бу ёзувларни завқ билан кузатар эканман, бугунги кунда ёшларимиз орасида араб алифбосига қизиқиш тобора ўсиб бораётганлигидан хурсанд бўламан. Демакки, бугун эски ўзбек ёзувини ўрганишга кенг йўл очилган экан, хаттотлик санъатига ҳам эътиборни кучайтирмоғимиз, асрлар оша яшаб, бой маданиятимиз ва маънавиятимиз кўзгуси бўлган хаттотлик мактабларини қайтадан тикламоғимиз жоиздир.

Убайдулла СОДИҚ,
Андижон вилояти адабиёт ва санъат музейининг катта илмий ходими.

Самарқанддан эшитинг!

ЭРКИН ТИЖОРАТ ЙЎЛИДА

Ўрта аср муаррихларининг асарларида: Марко Поло, Рюи де Клавихо сингари Оврупо мужовирлари ёдномаларида Самарқандда савдо-сотиқ, тижорат ишлари гуллаб-яшнаганлиги ҳақида завқ-шавқ билан ҳикоя қилинган. Хўш, бугунга келиб қадимий шаҳарнинг ана шу соҳадаги шуҳрати қайта тикланадими? Бу саволга халқ депутатлари шаҳар кенгашининг янги йил арафасида бўлиб ўтган сессиясида «ҳа» деб жавоб берилди.

Депутатлар Самарқандни эркин тижорат минтақасига айлантиришга қарор қилдилар. Ана шу келишув ҳаётга изчил татбиқ этилса, Самарқанд, қолаверса бутун вилоят аҳолиси турмушини фаровонлаштириш, шаҳар қиёфасини янада гўзаллаштириш, қадимий меъморчилик ёдгорликларини таъмирлаш, келгуси авлодларга бекаму кўст ва гўзал ҳолатда етказиш иложи топилган бўлур эди.

Англиядаги «Куперс энд лайбранд» фирмаси Самарқандни эркин тижорат масканига айлантиришнинг мукаммал йўл-йўриқларини ишлаб чиқмоқчи. Текинга эмас, албатта. Дастлабки хомчўтларга биноан бу бир неча юз минг фунт стерлинг талаб қиларкан. Хўш, валюта қаердан топилади? Шаҳар ва вилоят раҳбарлари ҳозир шу ҳақда бош қотирмоқдалар.

«САМРАД» — ПОРЛОҚ ИСТИҚБОЛ ДЕГАНИ

Халқ депутатлари Самарқанд шаҳар ва вилоят кенгашларининг вакиллари яқинда Австрия ҳамда Югославияда бўлишиб, шу мамлакатлардаги тижорату кордонлик доиралари билан алоқа ўрнатишди.

Жумладан Югославиянинг «Рад» фирмаси билан Самарқандга киравериштаги Чўпонота тепаликларида Шарқ меъморчилиги замонавий Оврупо архитектураси ютуқлари уйғунлашган бежирим қурилишлар бошлаш, шаҳардаги пойафзал фабрикаси заминида қўшма корхона очиш юзасидан келишиб олинди.

Шунингдек, Австриянинг «Закири» фирмаси билан тижорат-ҳамкорлик алоқалари ўрнатилди. Бу алоқа Самарқандда халқаро туризмни тубдан кенгайтириш, ундан олинадиган фойда, айниқса валюта ҳажмини кескин оширишни назарда тутади. Ҳозирча халқаро туризмдан Темур ватани кўраётган наф вилоят ялпи даромадининг атиги ярим фоизини ташкил этмоқда.

Югославияликлар бўлажак қўшма фирмани «Самрад» деб аташни таклиф этдилар.

Ҳабиб ТЕМИР,
«Халқ сўзи»нинг ўз мухбири.

Уйчи уйини тугатгунча, таваккалчи ишини битиради, деган нақл бор. Бу гап ҳақиқатга қанчалик яқин-йироқлигини билмадигу аммо меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ҳақида ҳанузгача мулоҳаза-тортишувлар кетаётган бир пайтда Шаҳрихондаги районлараро улгуржи савдо базаси жамоаси узоқ баҳслашиб ўтирмади. Дарров кичик цехлар барпо этишди. Уларда болалар кўйлак ва камзуллари, ёстиқпўш ва бошқа чойшаблар тикияпди. Бу маҳсулотлар базага йилига уч юз минг сўмдан ортиқ маблағ олиб келади.

Энди ўзингиз ўйлаб кўринг: бу хайрли тадбирни таваккалчилик деб бўлармикан!

Суратда: СССР халқ депутати Пўлатжон Охунов (чапда) ва Ўзбекистон ССР халқ депутати, Шаҳрихондаги районлараро улгуржи савдо базаси директори Тоҳиржон Қобилов ана шундай цехлардан бирида.

Ф. ТОЖИ олган сурат.

ҲОВЛИ ТЎЙЛАРИ

Тошлоқ ноҳиясидаги Охунбобоев номли жамоа хўжалигининг элликдан кўпроқ оиласи бу йил ер олиб, ўзлари учун уй-жой қуришни бошлаб юбордилар. Янги йил арафасида бир неча оила янги уйларга кўчиб киради.

Худудида ушбу хўжалик жойлашган халқ депутатлари Октябрь қишлоқ кенгаши билан жамоа хўжалиги бошқаруви якка тартибда уй қурувчиларга катта ёрдам бермоқда.

Бу ерда иккита кичик корхона — ғишт ва асфальт-бетон заводлари қурилган. Улар жамоа хўжалиги меҳнаткашларига давлат нархларига нисбатан анча кам нархларда пишиқ ғишт, бетон етказиб бермоқда. Бу эса қишлоқ аҳолиси учун жуда катта аҳамиятга эга.

Қишлоқ кенгаши ҳудудида қурилиш материаллари сотишга ихтисослашган дўкон очилган. Дўконда фақат қишлоқ кенгаши фармойишига биноан маҳаллий аҳолига маҳсулот сотилади.

Тошлоқ ноҳия маиший хизмат комбинати йўли билан жамоа хўжалигида қурилиш участкаси ташкил этилди, бу ерда қурувчиларнинг буюртмалари асосида эшиклар, дераза ромлари ва бошқа дурадгорлик буюмлари тайёрланади.

(ЎзТАГ).

ЧИННИГУЛНИ СЕВСАНГИЗ

Йўқ, йўқ, сотиб олинг, фақат Болтиқбўйи жумҳуриятлардан эмас, Тошкент районининг «Ленинград» давлат хўжалигидан. Сиз бу ерда гулчилик жамоаси бошлиғи, кимё фанлари номзоди Абдурашид Набиевга учрашсангиз ва унинг маслаҳатларига қулоқ тутсангиз, бир-икки йилдан кейин гул сотиб олишга ҳам ҳожат қолмайди. Фақат иссиқхоналарда ерни қандай тайёрлаш, қачон ва қайси миқдорда уруғ солиш, парваришини қай тартибда ўтказиш қоидаларига риоя этсангиз, аниқроғи машаққатли меҳнатдан қочмасангиз бас.

Тўғри, бу гулларнинг ватани — Болтиқбўйидир. У ердан келтириладиган кўчатлар соғломлиги, сершох ва ҳосилдорлиги билан ажралиб туради. Ҳозир бу кўчатлар мерисистема (тўқима ўстириш) йўли билан кўпайтирилмоқда. Бундан ташқари гулхонада чиннигулнинг француз ва голланд навлари ҳам ишлаб чиқилмоқда.

А. ШЕРОВ.

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияти Президентининг

ФАРМОНИ

МУСУЛМОНЛАРНИНГ САУДИЯ АРАБИСТОНИГА ҲАЖ ҚИЛИШИ ТЎҒРИСИДА

1. СССР Президенти фармойишини ижро этиш юзасидан Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармасининг Ўрта Осиё минтақасида истиқомат қилувчи 500 кишидан иборат бир гуруҳ мусулмонларни 1990 йил 19 июнидан 10 июлигача ҳаж қилувчилар сифатида Саудия Арабистонига юбориш тўғрисидаги илтимосига розилик берилсин.

2. Ўзбекистон Граждан авиацияси бошқармаси (ўртоқ Рафиқов) ҳаж қилувчиларни келишилган маршрут бўйича Жидда шаҳрига (Саудия Арабистони) олиб бориб қўйиш ва олиб келишини таъминласин, ана шу мақсадлар учун Ил-86 ва Ил-62 самолётлари ажратилиб, уларни доимий истиқомат жойларига етказиб қўйишни ҳам таъминласин.

3. Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлиги (ўртоқ Камолов) рухсатномалар ва қайд этиш бўлими, Ўзбекистон ССР Ташқи ишлар министрлиги (ўртоқ Азимов), Ўзбекистон республика божхонаси (ўртоқ Тарасов) СССР Министрлар Совети ҳузуридаги Ўзбекистон ССР бўйича диний ишлар кенгаши билан биргаликда тегишли йўл ҳужжатларининг жадал расмийлаштирилишини таъминласинлар.

4. Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрлиги (ўртоқ Баҳромов) ҳаж қилувчиларга зарур дори-дармонлар ажратиб, ҳаж жойларида бўлиш даврида уларга малакали тиббий хизмат кўрсатилишини таъминласин.

5. Ўзбекистон ССР Савдо министрлиги (ўртоқ Усмонов) Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармаси билан биргаликда ёдгорлик буюмлари, эсдалик совғалари харид этишда ҳаж қилувчиларга кўмаклашсин.

6. Тошкент шаҳар Шўроси ижроия комитети (ўртоқ Шоабдураҳимов) мусулмонлар диния бошқармасининг талабномасига кўра ҳаж қилувчилар жўнаб кетиши олдидан ва Саудия Арабистонидан қайтганидан кейин уларнинг Тошкент шаҳридаги меҳмонхоналарда жойлаштирилишини таъминласин.

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияти
Президенти И. КАРИМОВ.
Тошкент шаҳри, 1990 йил 2 июнь.

Ҳожилар

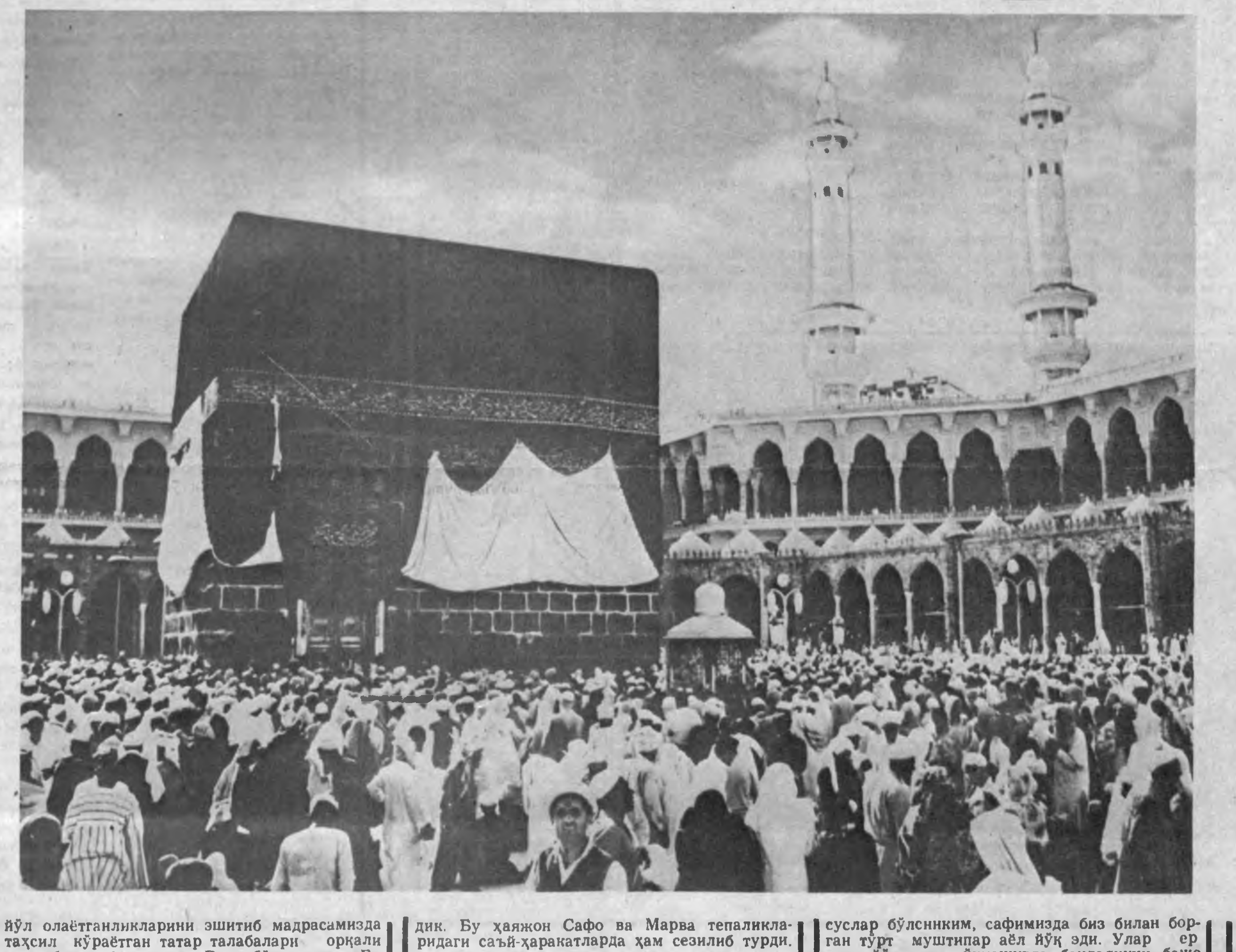

Эй, қодир Қуёш!

Эй сен, тирикликнинг табаррук тимсоли!

Эй сен, Арафот тоғида Одам Ато билан Момо Ҳавонинг дастлабки мулоқотидан тортиб масжиду эҳромларимизнинг пештоқларига қиёмат кунининг даракчилари— атом бомбаларининг суратлари солиниб сажда қила бошлаган бугунги кунимизга довур гувоҳ Шамси анварим!

Бу дунёю дуннинг милёндан бир бўлагида туннинг тийра чокларини пора-пора қилиб илтижо этаётган бир бандаи мўмининг сўзларини тинглаётган ва унинг далли девона сўзларидан кулмаётган бўлсанг садо бер, гапир, бу оламни янада мунаввар эт. Чархи кажрафторнинг маънили-ю бемаъни, касу нокас ишларини тушунтир. Чунки олам олам бўлиб яралганидан буён курраи заминимиз сенинг гирдингда, Етти қароқчи Олтин қозиқ атрофида айлана бошлаган кундан, эҳтимол ундан-да муқаддам содир бўлган жамийки ҳодисотларнинг ягона шоҳиди ўзингсан. Ушбу долғали кунларнинг сиру синоатига ҳидоятингдан ҳимоя топган бир фақирнинг ақли ожизким, у на компрондир ва на ҳайрон. Бу сиру синоат комидаги бахт ва фожиа, ростгўйлик ва буқаламунлик, адолат ва қабоҳат, севинч ва қўрқув — ҳамма-ҳаммаси фолбиннинг қўлидаги тасбеҳга ўхшайди: ялтирайди, кўзни олади, шаклу шамойилини ўзгартиради, йўқолади ҳам.

Бу кимнинг каромати Хуршиди тобоним?

Аллоҳнинг дейишга тилим бормайди. Чунки мен — даҳрийман. Менга шундай таълим беришган, ўқитишган. Ҳатто даҳрийшунослик ҳақида фан ҳам бор: «Илмий атеизм — пролетариат учун динни бартараф этиш ва дунёни илмий билиш қуроли». Бу қуролнинг қўндоғида битиклар бисёрдир: «Худо ва дин деган сўзларда зулмат, қоронғилик, кишанлар ва даррани кўраман» (В. Г. Белинский), «Динни сира иккиланмай ақлнинг ҳалокати дейиш мумкин» (Ж. М. Лекинио) ва ҳоказо, ҳоказо. Аммо каминаи даҳрий бу қуролни ишлатишга ҳали улгуролган эмас. Уни ишлатмоқ нияти ҳам йўқ. Зеро, гўринг нурга тўлгур энам айтардилар: «Қўл кўтармаганга қош чимирма».

Бугун мен мадрасаю мачитларда ёлғиз оллоҳгагина тавалло қилиб яшаётган инсонлар қўлида тош кўрмадим. Кўзларида ёш кўрдим, холос. Бу кўз ёшларининг аксилафшонида илинж бор, илтижо бор: диёнатсиз одамларнинг дил кўзларини оч, гуноҳларини мағфират қил, ўзинг кечир, қодир худойим! Уларни тўғри изга бошла, йўл кўрсат, имонини бутла! Ўзинг айтган ва Қуръони Каримда ёзилган ушбу битиклар ҳамон қалбимиздаю ёдимиздадир: «Кимда ким ёмонлик касб қилса ва гуноҳга ўралиб қолса, ана ўшалар дўзах эгаларидир. Улар ўша жойда абадий қолажаклар. Иймон келтириб, яхши амаллар қилган зотлар эса жаннат эгалари бўлиб, ўша жойда абадий қолувчилардир» (Бақара сураси).

Қани энди ўзинг айт, Офтоб-аъмолим, мен кимга қулоқ тутай? Даҳрийшунослик таълимигами ёхуд дунёга диёнат тилаётган, инсонларнинг имонини бутлаш йўлида саъй-ҳаракат қилаётган дин пешволарининг каломи шарифларигами! Нега индамайсан, бу безабонликнинг боиси нима? Ёки сен ҳам мен каби Чархнинг чуваланган чигалликлари қаршисида нотавону ҳайронмисан? Бу ҳайронлик мени ҳайрат ва ҳаяжонга солганлигини, униг замирида биз билиб-билмаган дил ихтиёрлиги мавжудлигини ҳали сенга айтмадим. Бу ҳол менга ҳожилар билан учрашгандан кейин маълум бўлди. Эшит бўлмаса, сўз ҳожилар хусусида.

— Ҳаммаси Тошкент тайёрагоҳида эҳром кийиб турганимиздан бошланди, — дейди Хатирчи ноҳиясидаги Гадой Селкин масжидининг имом-хатиби ҳожи Ғуломиддин Юсуфжон ўғли. — Бир эҳромки, зоҳиран тўрт метрлик оқ мато, ботинан бутун вужудингда, қалбингда таърифлаб бўлмас сеҳрли бир куч, томирларингда қон эмас, нури файзиёб оқади. Энди сенинг бутун инон-ихтиёринг Оллоҳнинг қўлидадир. Бизни Тошкентдан Жидда шаҳрига Ил-86 тайёраси эмас, яратганнинг ўзи етказди. Дилга нажот, қўлга қанот берган ҳам ёлғиз унинг ўзидир.

Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси ахборотидан: Ҳукуматимизнинг ғамхўрлиги, бошқармамиз инояти туфайли бу йил муборак ҳаж сафарига 500 киши йўлланма олди. Ўтган йили бу кўрсаткич 9 нафарни ташкил этган эди. Бу ишда айниқса Саудия Арабистони подшоҳи Фаҳд ибн Абдулазизнинг, ички ишлар вазири Амир Абдулло, Робита ташкилотининг бош котиби доктор Абдулло Умар Насиф, Вақф ишлар вазири Абдулвосъе Абдулсами каби давлат арбобларининг меҳрибончиликларини алоҳида таъкидлаш жоиз. Уларнинг ҳиммати билан ҳажга борганларнинг овқати ва турар жойи бепул бўлди. Илгарилари ҳажга фақат диний идора ходимлари юборилардилар. Энди эса хоҳловчилар ва қурби етадиганлар масжидларнинг йўлланмаси билан сафар тадоригини кўришлари мумкин. Бу йил ҳажга борганларнинг аксарияти савдо ходимлари эдилар...

Бухородаги «Мир Араб» мадрасасининг илмий мудири ҳожи Абдураҳим Ҳожиаҳмад асли Ўшдан. У ушбу мадрасани битириб Тошкент маъҳадида таҳсил кўрди. Сўнгра «Мир Араб»да мударрислик қилди. 1984 йилдан илмий мудир вазифасида ишламоқда.

— Ҳаж сафари учун Бухоро вилоятига учта ўрин берилган эди — дейди у. — Ҳаммаси тақсимланди. Бу савоб ишга менинг ҳам ёшликдан қизиқишим азим эди. Татаристондан ҳам мусулмонлар Маккаи мукаррамага йўл олаётганликларини эшитиб мадрасамизда таҳсил кўраётган татар талабалари орқали улар билан боғландим. Ризо бўлдилар. Бу ҳақда ўз диний бошқармамизни ҳам воқиф этдим.

— Ҳажга қандай одамлар боришлари мумкин? — сўрайман ундан.

— Исломнинг ҳаждан ташқари тўртта арконига амал қилган ҳар бир мўмин-мусулмон учун Макканинг эшиги очиқдир.

— Арконлари недур?

— Аллоҳ Таолога, фаришталарга, китобларга, пайғамбарларга, қиёмат куни ҳамда яхшилик ва ёмонлик Аллоҳ Таолонинг иродаси билан бўлишига, ўлгандан кейин тирилмоқнинг ҳақ ва ростлигига иймон келтириш, номоз ўқиш, рўза тутиш, закот бериш ва муборак ҳаж сафаридир.

— Мадрасангизда ҳаж сафарига иштиёқмандлар кўпмиди?.

— ...

Хуршиди тобоним!

Тағин сенга мурожаат этишга мажбурман. Ҳаж ва Ҳақ ҳақида бийрон-бийрон сўзлаётган ҳожи нега сукут сақлади? Ёхуд менинг саволимдан ранжидими? Ахир мен бошданоқ ўз далли-девона сўзларим хусусида сени огоҳлантиргандимку? Кимсанинг кўнглига озор бериш Аллоҳнинг иродасига зид эканлигини тушунтираётган одамнинг дили нега оғриди? Эҳтимол, бу ранж ўнлаб, минглаб савдо ходимларининг номи тиркалган рўйхатга мусулмончилик арконларини кечаю-кундуз адо этаётган, Ислом тараққиёти учун бел боғлаган инсонларнинг исму шарифлари сиғмай қолганлиги боисдир? Ахир унга ўз талабалари ҳиммат кўрсатишди — ўзлари билан кўнгил истаган ёққа олиб боришди-ку. Ҳамма гап кўнгилда. Дилда истак бор экан, у эртами-кечми ижобат бўлгусидир. Мабодо муҳтарам ҳожи билан бизнинг йўлларимиз қайта кесишмаса, унга шундай деб айтиб қўйишни унутма!

— Мусулмонларнинг ҳам ўзга динлар атболари каби ўз тантанали айём ва ҳайитлари мавжуд, — деб ёзади «Ислом нури» жаридаси. — Рамазон рўзасидан кейинги Ийди фитр ҳайити ва Қурбон ҳайити мусулмонларнинг энг катта ва улуғ байрамлари ҳисобланади.

Қурбон ҳайити — у бутун дунё мусулмонлари вакилларининг миллати, ирқи ва ижтимоий аҳволидан қатъий назар, Маккаи мукаррамада жам бўлиб Аллоҳ Таоло томонидан барча мусулмонларга фарз этилган ҳаж фарзини адо этиш билан боғлиқ катта анжумандир.

Бу анжуман иштирокчилари — ҳожилар билан қилган мулоқотим туфайли Маккаи мукаррама ҳаёти, Байтулҳаром ва Байтуллоҳ атрофидаги тоат-ибодатлар тасаввуримда шундай тикландики, гўё муборак равзаи маркадни мен ҳам зиёрат қилгандайман. Уларнинг жонли ҳикоялари туфайли эҳром кийдим. Бобус-саломнинг остонасини ўпиб Каъбани етти бор тавоф қилдим. Сафо ва Марва оралиғида зир югурдим, Мино тоғида шайтонга тош отдим, ер ости йўлида ковурғаларим чирсиллаб кетди...

Улар ҳамон ҳикоя қилишади. Тасаввуримда улар менга сўзлашмаётир, балки рўбарў ўтиришиб таассуротларини бир-бирлари ила ўртоқлашаётгандек...

— Лаббайкаллоҳумма лаббайк (Эй бор Худо! Сенинг даъватингга лаббай деб жавоб этамиз) калимасини бир овоздан такрорлаб Масжидул-ҳаромнинг Бобус-салом (Тинчлик) эшигидан Каъбага зиёратга кирдик.

— Эҳром кийган подшо ҳам, гадо ҳам шу калимани айтади, уларнинг кўриниши ҳам бир хил, аслида ҳам шундай эди. Ҳар бир одам ўлганидан сўнг ҳамма инсонларнинг суяги бир тур эканини билади, бунда-чи, тирик бўла туриб, ана шулардан воқиф бўлмоғи керак (Ҳожи Абдулбоқи Имомхон ўғли, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»).

— Каъбани етти бор тавоф қилдик. Ҳажарул асвадни ўпиш бахтига муяссар бўлдик. Не бир мўмин-мусулмонлар умр бўйи орзу қилган, аммо етишолмаган ҳаж арконларини адо этиш бахти бизга насиб этганидан ҳали-ҳануз ҳаяжондаман. Мақоми Иброҳимда ҳам икки ракаат номозни ҳаяжон билан ўқидик. Бу ҳаяжон Сафо ва Марва тепаликларидаги саъй-ҳаракатларда ҳам сезилиб турди.

РИВОЯТ: Эмишки, Иброҳим алайҳиссалом тангри иродаси билан Биби Ҳожани Каъбатуллога ташлаб кетгандан кейин Исмоил алайҳиссалом дунёга келади. Она енгил бўлгач, Сафо ва Марва тепаликлари орасида сув излаб зир югуради. Тепаликлар ўртасида етти марта бориб келади. Ва ниҳоят чақалоқнинг товони теккан жойдан Аллоҳнинг мукофоти — булоқ отилиб чиқади. Уни Зам-зам (яъни, жам-жам) булоғи деб атайдилар.

— Булар айтишгагина осон. Эҳромга тушгандан кейинги ҳолат ўзи бир дунё. Зеро, бу давр — тавба-тазаррулар даврида инсон покланиш жараёнини бошидан кечиради. Шу пайтда ҳамма нарсани унутади. Турмуш ташвишлари-ю, бу фоний дунёнинг ранг-баранг кўринишлари унинг учун абасдур. Партиянинг мавжудлиги ва идроки туфайли «қуёш ботиб қуёш чиқадиган» кунлар, мансабу мартаба деб синглисига қўшмачилик қилган одамлар, фисқу-фужур, гина-кудурат, фаҳш-шаҳват, ҳирсу ҳавас, қотиллигу каззобликлар тўла жамият унинг эсида йўқ. Хору зорликлар, дунё буқаламунликлари тугул ўлаётган Орол, олов исканжасида қоврилаётган жигаргўша, заҳри қаттолга тўлган бу баҳри муҳитда майиб ва мажруҳ туғилаётган фарзандлар, қафасдаги тиллар, кишандаги диллар ва шикаста кўнгиллар ҳам ёдига келмайди унинг. У қалбини ҳаёт ва дунё роҳатидан, қайғу надоматидан, ўткинчи неъматларидан тозаламоқда, покламоқда. Унинг қаршисида ёлғизгина Аллоҳ бор, яхшиликка, фидойиликка нақадар қодирлигимизни синаш учун олти кунда осмон ва ерни яратган ул Зоти ҳакам бор, холос. Жаноби Расулуллоҳнинг ҳадисларини эсланг: **«Ман ҳажжа фалам ярфас валам яфсуқ ражаа каявми валадатҳу уммуҳу»** (Муттафақун алайҳ). Яъни, кимки, ҳажга бориб, фисқу фужур ва ношаърий амалларни қилмаса, ундай киши онадан янги туғилгандай, гуноҳларидан пок бўлур.

— Эҳромдан чиқиб Мадинага борган кунларимизни эсланг. Сиз айтган ҳолатни биз бу ерда ҳам бошимиздан кечирдик. «Масжид улқубо», «Масжид уннаби», «Масжид ул-қиблатайни», улуғ саҳобаларининг қабрлари, уруш бўлган муқаддас жойларга қилган зиёратимиз чоғида қалб яна жунбушга келди. Муҳаммад алайҳиссалом ўн йил яшаган, инсонларни исломга даъват қилган бу гўшада бўлмоқ ва ул зот масжидларида номоз ўқимоқ зиёратимизнинг эсда қоларли онларидир.

— Соч-соқолни тарошлаб, қайта эҳром кийганимиз-чи? Бу эсда қолмайдими? Одам алайҳиссалом билан онамиз Ҳаввонинг дастлабки мулоқотлари бўлган Арафот тоғидаги зиёратни не дейсиз? Ул зоти олийлари «Эй оллоҳ, менинг зурриётларимдан кимда-ким бу ерга келиб, зиёрат қила туриб, сендан ниманики сўраса, шуни ато этгин» деб дуо қилган эканлар. Мино тоғида Аллоҳ Таоло йўлида бир жонлик қурбонлик қилганлигимиз, сўнгра Муздалифада бўлганимиз, тонг отгунча ибодат билан шуғулланганлигимиз эсдан чиқдими? Муздалифада тош териб, шайтонни лаънатлаб номоз куни 7 та, ҳайитнинг иккинчи куни 21 та ва учинчи куни яна шунча тош отганлигимиз хотирадан фаромуш бўлармикан?

РИВОЯТ: Эмишки, Иброҳим алайҳиссалом бир куни туш кўрадилар. Тушида Тангри ўз жигаргўшаси Исмоилни бўғизлашни амри фармон этади. У дастлаб шайтоний васваса деб бунга ишонмайди. Бу ҳол қайта-қайта такрорлангандан кейин у Арафот тоғига йўл олади. Шунда шайтон одам қиёфасига кириб, уни йўлдан урмоқчи, амри-фармонни бажармасликни уқтирмоқчи бўлади. Аммо Иброҳим алайҳиссалом шайтон васвасасига учмайдилар, уни лаънатлаб уч марта тош отадилар.

— Масжид ул-ҳаромга (дунёдаги барча орзу-ҳавас, ташвишу қайғу ҳаром қилинган жой) қайта зиёратга келганимизда, минг афсуслар бўлсинким, сафимизда биз билан борган тўрт муштипар аёл йўқ эди. Улар ер ости йўлидаги тўқнашувда бандаликни бажо келтирдилар. Зеро, иймон келтирган нек ниятли зотларга Парвардигори олам ҳидоят қилур, руҳлари абадий ҳаловатда бўлишига шак-шубҳа йўқ.

— Иншооллоҳ, шундай. Чунки яратганнинг ўзи ибодатга буюрган жойнинг назири йўқдир.

Шамси анварим!

Эшитаяпсанми, тўрт ҳожи она, тўрт опа-сингил, тўрт жигаргўшамиз шаҳид кетишди. Биз уларни кўзларимиз тўрт бўлиб кутаётгандик. Начора! Айтишадику, Оллоҳ фазлу карам соҳибидир, деб. Улардан ўз карамини аямас. Аммо сендан ҳам ўтинчим бор. Сен ҳам ёдуларингни шаҳидлардан дариғ тутма. Мозорларини исит, гўрини нурга тўлдир. Меҳр-муҳаббатимизни, қалбимиздаги илиқ ҳароратни олиб уларнинг устига сочавер, сочавер...

— Саудия Арабистони тупроғига қадам босгандан то сафар ниҳоясига қадар бу мамлакат одамларининг кўрсатган мурувватларини айтмайсизми! Ваҳоланки, зулҳижжада бу ерда тўпланган одамларнинг сон-саноғи йўқ: ўрис ҳам, инглиз ҳам, ҳинду хито ҳам бор. Ҳатто мен бу ерда муқим яшаётган ватандошларимизни ҳам учратдим. Биргина Маккаи мукаррама ва Мадинаи мунаввварада 300 минг ўзбек бор экан. Биз борган куниёқ асли бухоролик Раҳматилло исмли кишининг шахсий такяхонасига жойлашдик. Шунингдек Муҳаммад Амин Тошкандийнинг хонадонида бўлдик. Мамлакат ташқи ишлар вазири, Мадинадаги Жомеъ бош муддариси Олтинхонтўра Муҳаммад ал-Тарозий жанoблари ҳам юртдошларимиздан. Уларнинг барчаси маҳаллий халқ ўртасида ҳурмат-эътиборга сазовор. Чунки улар араб тилини ҳам, уларнинг урф-одатларини ҳам мукаммал билишади, эҳтиром қилишади. Шунда мен ўз юртимиздаги миш-мишларни, миш-мишларга сабаб асл ҳақиқатни чуқурроқ англагандай бўлдим. Дини, иймон-эътиқоди, мақсаду маслагидан қатъий назар халққа қўшилмаган, уни ҳурмат қилмаган, унга қарши борган ҳар қандай инсонни халқнинг ўзи бир куни жазолагусидир.

Дарҳақиқат, бу юрт ҳайратланса ҳайратлангудек. Жидда шаҳридаги улкан тайёрагоҳ ҳажга келувчилар учун махсус барпо этилган. Бир вақтнинг ўзида қирқта тайёрани қабул қила оладиган бу иншоот ҳам ҳусусийдир. Бундан ташқари уч қаватли Масжидул ҳаромда бирваракайига 400 минг киши номоз ўқиши мумкин. Инсонларнинг бир-бирларига меҳрибонликларини айтмайсизми! Чеҳраларидан мунаввварлик, нур ёғилади. Бирор дўконда қоровул, бирор эшикда қулф кўрмадик. Сотувчисиз дўконлар бисёрдир. Самарқанддаги Хўжа Аҳрор Вали масжидининг имом-хатиби Ражабали Каримнинг 415 риёл солинган ҳамёни йўқолиб қолганлиги эсингиздами? Ҳамёнини уч кундан сўнг илгари ўтган жойидан топиб олганлиги-чи?

Хиёнатни, жиноятни ғарлигу зўрликни кўравериб ҳайратланмайдиган киприкларимизга ёш қалқди, жанжал ва нифоқни, ғайирлигу ағёрликни, муштумзўрликларни, такаббурлик ва шайтонликларни эшитавериб пишиб кетган қулоқларимиз қоматга келди. Нима ҳам қилардик, Оллоҳ кимга ҳидоят қилишини ўзи билади. Қуръони Каримда айтганларидек: «Ким шайтондан юз ўгириб, Оллоҳга иймон келтирса, у ҳеч ажраб кетмайдиган мустаҳкам ҳалқани ушлабди. Оллоҳ эшитгувчи ва билгувчидир. Оллоҳ мўминларнинг дўстидир».

Офтоб-аъмолим!

Суҳбатимиз ибтидосида сендан сўраган нарсаларим шулар эди. Ҳожиларнинг суҳбатини, улардаги эътиқоду иймонни ҳамда мен бир даҳрийнинг тасаввуридаги ғояларни муқояса эт, ўзинг одил баҳо бер! Ҳақни ноҳақдан, тўғрини эгридан, яхшини ёмондан ажрат. Масжидларга ўт қўйиб, мадрасаларни тамбалаб, иймонли кишиларни қатли ом қилиб қаергача етиб келдик? Алифбомизни қамчилаб, тилимизни қайчилаб, кўзларимиздан ёш томчилаб турган жойимиз шуми? Бизнинг ота-боболаримиз ўз авлодларига диёнатсиз жамият қуриш учун қон тўкканмидилар? Биз фарзандларимизга нимани мерос қилиб қолдирамиз? Заҳри қотил сочаётган кимё заводларинимми ёхуд баҳри уммон бағридаги туз кўчкиларинимми? Тилидан калима тушмаган Амир Темур қурган ва бугунги кунда нураб бораётган табаррук иморатларнимми? Аждодларимизнинг панду ўгитлари каломи шарифлари динга, мистикага, ривоят ва ақидага айланиб қолаверадими? Ахир, Аллоҳга, муқаддас китобларга сиғинган ва суянган мамлакат халқларининг турмуш тарзини, ҳаётини кўриб, эшитиб сўлагимизни йиғиштириб ололмаяпмизку! Динимизни, иймонимизни, эътиқодимизни топтаб, тепиб, итқитиб нималарга эришдик ўзи? Фарзандларимизнинг насибасидан қийиб топганимизга кетма-кет ракеталар учираётирмиз. Масжидларимизни бузиб, ғиштидан чўчқахоналар қураяпмиз. Бегуноҳ одамларни қамоқхоналарга тиқиб, малакали жиноятчилар етиштириб чиқараяпмиз. Туморларни итқитиб, кўкрак тўлгунича орденлар тақиш урф бўлди. Бу дунёни ҳижрат қилганларнинг ортидан тош отамиз, керак бўлса мозорларини титкилаймиз, суякларини олиб бошқа жойга дафн этамиз.

Насроний Авдийнинг гапларини ўқиганмисан: «Хилқатлар гултожи инсонни фаровонлик ва кулфатларда, қашшоқлик ва давлатмандликда, ҳукм сурганда ва ҳукм сурмаганда ҳар доим унга ҳамроҳ ҳалокатли ҳирсу ҳавaслардан қайтариб бўлармикан? Хилқатлар тожи — инсонни бошқалар устидан ҳукмронлик юритиш иштиёқи ҳамда жазавасидан қайтариш мумкинми?!»

Бунга нима дейсан, эй қодир Қуёш!

Ҳожилар ҳам менга ўз таассуротларини ана шу рангда туҳфа қилдилар. Бу ҳақиқатни қанчалик бўяб-бежама, барибир, халқ мақолида айтилганидек, ўсма кетар— қош қолар. Қурбонлар бўлса-да, яхшиямки «дориломон замонлар»дан ўтиб олдик. Қаршимизда «йилт» этган ёруғлик пайдо бўлди. Ён-атрофимизга аланглаб, ўзимизни, ўзлигимизни таний бошладик. Душман деб ёқасидан тутган қўлларимиз биродаримизнинг, жигаргўшамизнинг бўғзида эканлигини англаб қолдик. Тўғри, қадриятимизни, маърифат ва маданиятимизни қайта тиклаш осон кечмаслиги тайин. Аммо бу йўлдан энди қайтиш йўқ. Сен ҳам ёрдамингни аяма, Офтобим! Бир ҳофиз куйлаганидек «қўшил бизнинг сафларга, майли кетса жон энди!»

Бу муқаддас йўлда ўтган йили оммавий ҳаж сафарини уюштирган Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси, шахсан унинг раиси калони, СССР халқ ноиби, муфтий Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуфнинг хизматлари беқиёсдир. Бугунги кунда бошқарма қатор мусулмон мамлакатлари билан ҳар томонлама ҳамкорлик қилмоқда. Ҳозир Ливия Шариат куллиётида 8, Марокашда 3, Иорданияда 2, Жазоирда 3, Саудия Арабистонида 5 киши таҳсил кўрмоқда. Яқинда Покистондаги Ислом дорилфунунига 8 киши жўнатилиши мўлжалланаётир. Ҳаж харажатларининг дастлаб айтилган 16 минг эмас, қарийб тенг ярми — 8 мингга тушганлигида ҳам ана шу ҳамкорликнинг таъсирини сезиш мумкин.

— Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллом шундай марҳамат қилганлар: «Агар яхши ишларинг ўзингни хурсанд қилиб, ёмон ишларинг сени қайғуга солса, демак сен мўминсан», — дейди ҳожи Ғуломиддин Юсуфжон ўғли. — Қайғуга солувчи ишлар ҳали кўп. Яхшилик ишлар ҳам кам эмас. Каъбани тўсиб турган парданинг олиб ташланиши ҳам некликдандир. Бу ишда чорак кам бир асрлик орзу армонларимизнинг, Маккаи мукаррама сафари чоғи йўлда оч ва сувсизликдан шаҳид кетганларнинг, қароқчиларга таланиб, гадо бўлганларнинг ҳам қарзи қиёмати бор, меҳру муҳаббати, масъулияти бор.

Сен нега жимсан, Ҳуршиди тобоним?

Тинглаяпсанми бу гапларни, Ҳожилар сўзлашаяпти. Сен ҳам пастга туш, ёнимга кел. Уларнинг этагини ўп, тавоф қил, юкин! Табаррук оби зам-замдан тўйиб-тўйиб сипқор. Зора сенинг гуноҳларинг ҳам мағфират бўлса, ношаърий ишларни кўравериб хиралашган кўзларинг равшан тортса. Зора сенга ҳам забон битиб, менинг саволларимга тўкис жавоб қайтарсанг. Ахир илтижо қилавериб томоқларим қуриб кетди-ку.

Эшитаяпсанми?

Тинглаяпсанми?

Жавоб бер...

Эсирган Боли ўғли ЖЎШҚИН.

Эсиргап Боли ўғли **ЖЎШҚИН** 1957 йилда Самарқанд вилоятининг Қўшработ районидаги қадимий Жўшга яқин Аймат қишлоғида туғилган. Жиззах муаллимлар институтида таҳсил кўрган. «Совет Ўзбекистони» рўзномасида ишлаган. Ҳозир «Халқ сўзи»нинг ижтимоий-сиёсий ҳаёт масалалари бўлими бўйича муҳаррири.

Жумлаи халқ эътиборига

ФАРЗАНД БИЛАН ЧАЙҚОВ

— Нафақамни расмийлаштириб берсангиз, еттинчи фарзандим туғилди. Ўғил.

Пойтахтдаги Ҳамза ноҳияси ижтимоий таъминот бўлимига мурожаат этаётган бу аёлнинг кийинишидан топиш-тутиши чакки эмаслиги кўриниб турарди. Ўзини тутишидан эса у даъвогарни эслатарди. Ҳар сўзи буйруқнамо. бўлим ходимларини назарига илгиси ҳам келмайди.

— Фарзандингиз отасини ким деб кўрсатамиз? Олтита фарзандингизга турли кишиларнинг номларини айтиб ёздирган экансиз.

— Хаҳ, ёдимда турибдими, ўша охирги турмуш ўртоғимнинг отини ёзавериңг-да, Толиб К. деб. Нима фарқи бор, нафақани вақтида олиб турсам бўлгани.

Биз беихтиёр бу суҳбатнинг гувоҳи бўлдик. Шу масалага қизиқиб қолиб ўша аёл яшайдиган хонадонга бордик. Унинг қўшниси кўп болали она меҳмонга кетганлигини айтди. Маълум бўлишича, у Толиб К. билан кўп йиллардан бери турар экан. Лекин ҳар гал фарзанд туғилганда турмуш қурмаганлигини ёзаркан. Кулгили томони шундаки, бир сафар фарзандининг отасини Толиб деса, иккинчи гал К. деб кўрсатаркан.

Ўша аёлнинг қизлари ҳам ўз оталари борлигини фахрланиб айтишди. Ҳатто яқинда Толиб К. уларни Самарқандга саёҳатга ҳам олиб борган экан.

Аммо ҳаётда мавжуд нарса қоғозда (ЗАГС ҳужжатида) қайд этилмаса буни исботлаб бўлмайди. Шу сабабли ижтимоий таъминот бўлими ходими noилож тишини тишига қўйиб, ёлғиз она ҳужжатларини расмийлаштиришга киришади. Қани унга бирор таъна қилиб кўрсин-чи, ҳолига маймунлар йиғламасмикин. Бўлмаса-чи: қонун ёлғиз она томонида. У оилавий муносабатларини давлат никоҳ муассасаси орқали расмийлаштириб олганми, вассалом, ёлғиз она ҳисобланади. Шунга кўра қонун белгилаган нафақани қуртдек санаб олаверади. Э воҳ, ҳамма нарсанинг мезони — пул! Ахир никоҳдек муқаддас нарса бор-ку. Неча асрлар давомида ота-боболаримиз, момоларимиз оила бешигини кўз қорачиғидек асраб унга бирор доғ туширмасликка интилиб келмаганлармиди?

Ана шу ёлғиз она С. (унинг аниқ насл-насаби, турар жойи таҳририятга маълум, бироқ бегуноҳ болалар келажагини ўйлаб уни аниқ кўрсатишни лозим топмадик) мана еттинчи боласига нафақани расмийлаштирди. Қонунга кўра ҳар фарзанди балоғат ёшига етгунга қадар 20 сўмдан (1 январдан эса 35 сўмдан) олади.

Ёлғиз оналарга биргина шу имтиёз берилган эмас. Бундан ташқари улар уй-жой олиш учун навбатга турадиган бўлишса имтиёзлилар рўйхатига киритиладилар. Фарзандлари болалар боғчасига навбатсиз қабул қилинади. Поликлиникадан текин овқат берилади ва ҳоказо.

Албатта, буларнинг ҳаммаси инсонпарварлик нуқтаи назаридан қонунга киритилган. Аҳлоқ оёқости қилинаётган, оила қадр-қиммати ғоят пасайиб кетган, ёлғиз оналар анча кўпайган бугунги кунда уларни ижтимоий жиҳатдан муҳофаза қилиш зарурлиги тушунарли. Бундан ташқари болалар уйларида она меҳрига зор гўдакларни кўпайтиргандан кўра уларнинг оилалари учун тузукроқ шароит яратиш яхшилигини ҳам тушунамиз.

Лекин бу масалага бирёқлама ёндашилганлиги яққол сезилмоқда. Ўзингиз тасаввур қилиб кўринг: кўп болали оналарга ҳозир фарзандлари учун ойига 8 сўмдан 24 сўмгача нафақа бериладн, лекин у олти ёшдан кейин тўхтатилади — бу масаладаги мантиққа тушуниб бўлмайди. Ахир бола олти ёшдан ошгандан сўнг унинг харажатлари кўпаймайдими? Озиқ-овқат учун ҳам, кийим-кечак учун ҳам сарф ошмайдими? Ҳозир бундай нафақалар оширилаётганлиги бизни хурсанд қилаяпти. Бироқ улар ҳам бола олти ёшга етганда тўхтатилади.

Эҳтимол бунақа таққослаш ўринли бўлмас. Шундай бўлса ҳам бир рақам устида мушоҳада қилиб кўрайлик. Ана шу Ҳамза ноҳиясида ҳозир 1.700 ёлғиз она бор. Кўп болалилар эса 1.300, жумладан Қаҳрамон оналар 159 нафарни ташкил қилади.

Ёлғиз оналарнинг ҳаммасини шахсий манфаатларини, фарзандлари учун нафақа олишнигина ўйлаб қонуний никоҳдан воз кечаётганликда айблаш ўта адолатсизлик бўларди. Ёлғизлик азобини бу қисмат бошига тушганлар билишади. Ҳаётдаги кемтикликни, оила ҳарорати ўрнини ҳеч қандай нафақа билан тўлдириб бўлмайди.

Бироқ битта номақбул бузоқ бутун подани бузганидек, баъзи ёлғиз оналар, фарзанди билан чайқов қилишга бориб етаётганлар мўътабар номга қора чапламоқдалар. Надоматлар бўлсинки, бехаёликни турмуш тарзига айлантираётган бундай кимсалар оз эмас.

Яна бир аёл ёлғиз она сифатида олтинчи фарзандига нафақа олиш учун ҳужжатларини тақдим этади. Ижтимоий таъминот бўлими ходими Раъно Нурматова бироз койиниб савол беради:

— Бешта фарзандингиз бор экан, уларнинг оталари йўқ, болаларингизни боқишга қийналиб қолмайсизми?

— Сени нима ишинг бор, — асло тортинмай ўдағайлашга ўтади «ёлғиз» она.— Туққан мен, эплаб боқиб оларман. Нафақани бўлса чўнтагингдан тўлаётганинг йўқ, давлат бераяпти. Маҳмаданалик қилмасдан ҳужжатларни тезроқ тўлдир. Кейин менга справканинг ўзи камлик қилади. Ёлғиз оналик тўғрисида китобча бер. Касалхонага, боғчага, бошқа идораларга кўрсатиш учун ҳадеб справкага югуриб юравермай.

— Мана, ўзингиз гувоҳ бўлиб турибсиз, — дейди Р. Нурматова, — кунига биргина бизнинг идорага фарзандларига нафақа расмийлаштириш учун ёлғиз оналардан камида олти—етти аёл мурожаат қилади. Ростини айтсак, улар билан анча овора бўлиб, Қаҳрамон оналаримизга, кўп болалиларга баъзан етарли эътибор беролмаяпмиз. Чунки ёлғиз оналарнинг айримлари арзимаган нарсага ҳам шундай можаро кўтаришадики, уларга гап қайтаришга юрагимиз безиллаб қолган.

Ана шундай бети қалинлар «қонун девор эмас, айланиб ўтса ҳам бўлади» қабилида иш тутишади. Улар турмуш қурган бўлсалар ҳам буни ижтимоий таъминот бўлимидан яширишади. Чунки никоҳларини расмийлаштирсалар ёлғиз она сифатида оладиган нафақаларидан қуруқ қоладилар-да. Яқинда ҳужжатларни қайтадан текшириш натижасида никоҳдан ўтиб ҳам давлатдан нафақа ундираётган аёлларни рўйхатга олдик. Улар давлатдан ноқонуний равишда минглаб сўмни ортиқча олибдилар.

Яқинда бўлимимизга бир мактуб келди. У имзосиз эди. Бир аёл икки боласига ёлғиз она сифатида нафақа олиши, аслида эса уларнинг отаси борлиги, имтиёзли равишда уй олганликлари, моддий жиҳатдан жуда яхши таъминланганликлари, бундан ташқари эр-хотин савдо соҳасида ишлаши ҳақида ёзилган эди. Хат имзосиз бўлса ҳам ёлғиз оналарнинг уй-жой шароитларидан хабар олиш баҳонасида шу оилага бордик. Ҳаммаси рост чиқди. Маҳалла қўмитасининг раиси ҳайратдан ёқа ушлади. Улар бу оиланинг никоҳи расмийлаштирилмаганлигидан ҳам бехабар эканлар.

— Шундай аёллар ҳақиқатан ҳам ёлғиз она эмасликларини текшириш мумкин эмасми?

— Илгарилари нафақа тайинлашдан олдин ижтимоий таъминот бўлими бизга ариза билан мурожаат қилган аёлнинг уйига бориб, турмуши билан танишарди. У ёлғиз туриши, бирор эркак билан умумий рўзғор тутмаслиги ҳақида маҳалла қўмитаси раиси, аёлнинг бир-икки қўшниси ёзма маълумот берарди. Кейинчалик бундай расмиятчилик инсон қадр-қимматини камситиш деб топилди. Шунинг учун ёлғиз аёлман, деб ариза ташлаганларнинг ҳақиқий аҳволи суриштирилмай қўйди. ЗАГС муассасалари эрсиз туққанларга ҳужжат бериб юбораверишади.

Аҳвол кулгили даражага бориб қолди. Яқинда М. исмли аёл ижтимоий таъминот бўлимига мурожаат қилди. У ўз қизи Р.га ёлғиз она сифатида нафақа тўланишини сўраб ариза кўтариб келибди. Қайси кўз билан кўрайликки, бу фарзанднинг отаси деб бобоси, яъни Р.нинг отаси кўрсатилибди. Бу ҳол маҳаллада гап-сўз бўлиб, «бува-ота»ни анча майна қилишибди.

Менинг эса бундай ҳолдан кулгим эмас, фарёд солгим келади. Муҳтарама оналар, дугонажонлар, қаёққа кетаяпмиз, ҳозирнинг ўзида қайси жарга тушиб қолдик? Ахир юртимизда аёлдек, онадек муқаддас зот бўлганми? Биз эртага жамиятимизга кимни тарбиялаб берамиз? Кўкрак сутигаки ҳаром аралашса, жигарбандларимиз соф, ҳалол бўлиб камол топишадими?

Эҳтимол, бир ноҳия ижтимоий таъминот бўлимида дуч келинган бу мисоллар умумлашмалар қилиш, хулосалар чиқариш учун етарли эмасдир?

Қани энди шундай бўлса. Вақт кеч бўлиб бу муассасани тарк этарканман, яна икки бўялган-чапланган аёл нафақа тилаб ариза кўтариб келди. Улар ҳам ёлғиз она эканликларини пеш қилишга тушдилар. Уларнинг юзида аслини олганда эскичасига ҳам, янгичасига ҳам болаларини қонунсиз тарзда ёруғ дунёга келтирганликларидан озгина бўлса-да уялиш, орланиш эмас, аксинча — қандайдир бахтиёрлик кайфияти сезиларди. Худди ана шуниси айниқса даҳшатли эди.

Адолат НОСИРОВА.

Азим СУЮН

ҲИКОЯТЛАР

ОЛТИН УСТИДА ЎТИРИБМИЗ...

Бундан икки йил муқаддам дўстларим — қозоқ шоирлари билан Зарафшон шаҳрига ва унинг теварагидаги хўжаликларга учрашувлар ўтказиш учун бордик. Маълум-машҳур ва сирли маскан... Бизни бир жамоа хўжалигининг бош раҳбари ўз уйида меҳмон қилди. Бирин-кетин қадаҳ сўзлари жаранглади. Ҳамма гапирди. Шеърлар ўқилди. Латифалар айтилди. Қадим-қадимий ўзбек-қозоқ ҳазилмутойибалари...

Тун оғиб, мезбон қасамёд қилгандек тантанавор якунлади: — Азиз дўстлар, Навоий ва Абай издошлари! Зарафшон, яъни олтин ўлкасига хуш келибсизлар! Сизлар бахтли оқинларсиз — Зарафшон олтинининг устида ўтирибсизлар!..

Мен беихтиёр уй ичини кузата бошладим. Икки тахмонда уч-тўрттадан ранги ўчган кўрпа. Тахмонлар ўртасида ойнаси синган эски кийим жавони. Ерга икки олача ва пати чиққан битта гилам тўшалган. Деворда тулкитумоқ осилиб турибди. Пойгакда эса яғир пўстаклар...

Мезбон, кейин билишимча жамоа хўжалигининг кўп йиллик раҳбари, ҳамон оғиз кўпиртириб гапирарди: — Ҳа, ҳа, ишонаверинглар, тагларингда шундоқ ғуж-ғуж олтин!..

Саҳар турдим. Ҳовлига чиқдим. Бепоён саҳро осмонида юлдузлар ростакам олтинлардек товланарди. Қўрага кўзим тушди. Айғоқчилардай санадим: ўн учта қўй. Сал нарида байтал ва қулуни. От оёқ қоқиб, пишқириб қўйди.

Ўй-хаёлларимда қўрғошиндек қуйилиб қолган сўзлар акс-садо берди: «Сизлар Зарафшон олтинининг устида ўтирибсизлар... Ҳа, ҳа, ишонаверинглар, тагларингда шундоқ ғуж-ғуж олтин...»

Нимагадир хўрлигим келди. Ўша куни ён дафтарчамга битганим ушбу:

Э гумроҳ, кўзларинг
очиб қара, боқ,
Бил, юлдуз нимадир,
нима шамчироқ.
Тишларинг қуртларга
ош-ем бўлибди,
«Тилло» деб отингдан
тушмайсан бироқ.

КАШФИЁТ

Ақл тенга сарвардир.

Алқисса, бир каланги олим кашфиёт яратди. Оламшумул. Унинг овозаси Урусиядан Амриқо қадар, Амриқодан Олмония, Фарангистон, Андалуз қадар, Ҳиндистондан Миср, қадим Турон ерларидан Туркия қадар, Туркиядан Маккаю Мадинаю Юнонистон қадар етиб борди. Ҳазил гапми, Ҳиндистон майнаси Ўзбекия иқлимига мослашиб урчиб-унибди, беҳад кўпайибди. Ҳолбуки, олим бир жуфт майнани Бобур салтанат тахти этган мамлакатдан унинг асл, киндик қони тўкилган ватанига қачонлардир олиб келиб қўйиб юборган...

Гумон имондан ажратар, гумонимиз йўқ. Олимга олиб келиш енгил кўчмаган. Энг аввало, майналар «фалон» пул бўлиши керак. Ҳарқалай ҳинд ҳукумати уларни текин томошага бермаган. Қолаверса, узоқ йўл: Деҳли—Москов — Шош. Чумчуққа ҳам дон, ҳам сув керак, булар-ку майна. Айниқса тайёрада келтирилган — самода соф ҳаво ҳам бағоят зарур! Кўкда қанот ёйиб юрган қушларни қафасга киритиш ёки тўрхалтага солиш ўйинчоқми?..

От бўлса, майдон чиқора. Олим бу кашфиёти учун шон-шуҳрат гулларига бурканди. Урусия ҳукумати катта бахшишнома жорий этиб, халқ ўртасида иззат-икром ила унга топширди: «Яшасин ҳинд майнасини Ўзбекия иқлимига мослаштирган қушлар қироли, замонамизнинг буюк олими Фалончи Фалончиевич!».

Суянишган — йиқилмас. Каланги олим Ўзбекия тупроғига тез-тез ташриф буюрадиган бўлди. Айниқса ёз кунлари ва яна айниқса узум пишиғи. Ахир тўкин-сочин фаслда гала-гала майналарни токзорлардан топиш қулай-да!

Очнинг ақли — қорнида. Олим майналарини боғбонлар ва айниқса уларнинг зумраша болалари «гала-гала», ҳо-о-о...» деб палахмонда кесак отиб, темир-терсак, тунукалар осилган сим дорларни силкитиб, шақир-шуқурлатиб қувлаётганда ҳайрон бўлиб, елка қисиб, кўкда текис учиб дарахтларга қўнаётган «малика»ларига хушнуд қўл силкитарди...

Кўрган бошқа, эшитган бошқа. Энди қиссадан ҳиссани кўрганлардан тингланг.

Бу кашфиёт дунёга келганда Ўзбекия боғларида, лофи билан айтганда, Сомон йўли юлдузчалардек булбуллар мўл эди. Уларнинг «чаҳ-чаҳ»и бани одамни сел қиларди. Кўп ўтмасдан булбуллар изсиз йита бошлади. Беш-олти йилдан сўнг қирилиб битишди. Буни юраги доимо уйғоқ кексаларгина пайқадилар. Аммо улар ҳам булбулларни очкўз, олғир, ваҳший майналар қираётганлигидан бехабар эдилар. Ҳа, Амриқо-ю Фарангистон ҳам, Ҳиндистону Туркия, Андалузу Олмония ҳам, Юнонистону Маккаю Мадинаю Миср ҳам хабарсиз эдилар. Бохабар бўлганда нима? Вақт ўтганди. Ўзбекия булбулларига ҳеч ким ёрдам беролмасди. Барча саъй-ҳаракатлар учиб кетган қушнинг ортидан отилган ўқдай фойдасиз. Довруғи достон каланги олим эса дунёдан ўтганди. Омин! Ишин оқибатин билмаганга эрк берма, тангрим!

Олам бор, отгунча то
тонгги машҳар,
Кишиким, кашфиёт
ишқи-ла яшар.
Ўзбекия юртин
булбулларидек
Кашфингдан қирилиб
битмагил, башар!

МАЙМУНЛАР

Бириждан ясалган учта маймун ҳайкалчаси. Зил-замбил таглик устида симга қўниб турган қалдирғочлардек олдинма-кетин жойлашган.

Биринчиси оғзини, иккинчиси кўзларини, учинчиси қулоқларини қўллари билан маҳкам беркитиб олишган.

Буюк ҳайкалтарош иши — Хитой ҳикматлари асосида яратилган. Ҳаммаси тушунарли: оғзим, тилим бор, лекин гапиришим мумкин эмас: қулоқларим эшитади, лекин эшитмайман; кўзларим кўради, лекин кўрмайман, кўрганим йўқ... агар эшитсам... агар кўрсам... агар сўзласам... шу оғир бириж таглик билан тушурадилар — зарбага дош берадиган бошим эса аллақачон танасидан учиб кетган!

Бу ҳайкалчалар менинг ёзув столимда туради. Деярли бир умр ҳамроҳ. Деярли бир умр мен ижод қиламан. Ёзганларим УЙҒОНИШ ҳақида! Унинг азоблари, ала-оқибат оромлари хусусида! Одатим: овоз чиқариб ёзаман. Барча сир-асрорларимдан маймунлар хабардор — ишончим комил.

Маймунларнинг эшитишларини, уларнинг кўришларини, сўзлашларини истайман! Ахир мен золим тўра, золим ҳоким, золим шоҳ, золим мустабид, золим мустамлакачи эмасман-ку!

Йўқ, маймунлар ҳамон гапирмайдилар, кўрмайдилар, эшитмайдилар.

Алҳазар! Маймунсифат кимсаларга қалбим шундай нидо қилади:

Бирор эл сафида
бўлсанг сен агар,
Ўша элнинг шўри
қурибди, жигар!

Муштарий таклиф қилади

ШАЖАРА НОМИ САҚЛАНИШИ КЕРАК

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» рўзномасининг 1990 йилги 16-сонида филология фанлари доктори Эрнст Бегматовнинг «Исм-шариф қандай ёзилади?» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Унда долзарб масала кўтарилган. Яъни фамилия ва ота исми ёзилишининг тарихий шакллари кўрсатилган. Лекин мен мақоладан фамилия ва ота исмининг қандай шаклини қўллаш тўғри ва маъқул деган саволга, афсуски, жавоб тополмадим.

Ўзбек тилига давлат тили мақомини истеъфода қилиш жараёнида матбуотда «фалончи пистончи ўғли» кўриниши ишлатиляпти. Кўриниб турибдики, бунда киши фамилияси тушириб қолдирилмоқда. Агар фамилиядан воз кечилса, қандай чалкашликлар келиб чиқишини тасаввур қилинг. Масалан, бир неча киши отасининг исми тасодифан бир хил бўлиши мумкин-ку! Аслида, улар қариндош бўлмасликлари мумкин.

Демоқчиманки, фамилия сақланиши керак. Ўшанда шажарани аниқлаш осонроқ бўлади.

Мен шундай таклифни ўртага қўймоқчиман: менинг исми-шарифим мана бундай шаклда ёзилиши керак: Бахтиёр Эсон Абдураҳим ўғли. Бунда исм (Бахтиёр) — фамилия (Эсонов) — ота исми (Абдураҳим) ўз ифодасини топади. Менимча, отам, мен, фарзандларим ва набираларимнинг номларини — хуллас, бизнинг шажарани катта отамиз Эсон исми кўрсатиб тургани маъқул.

Бахтиёр ЭСОН Абдураҳим ўғли.

Ютқаздингиз, бобожон!

Тоҳир ҲАМРОҚУЛ олган сурат.

Бизнинг мусоҳаба

«САЙЁҲИНТУР»—БИЗНЕСГА ЙЎЛ

Гўё ёмғирдан кейинги қўзиқориндек: янги ташкилотлар, муассасалар, бирлашмалар болалаб бормоқда. Бугун «Сайёҳинтур» каби кўп вақт жумбоқ бўлган, кам ишлатилган янги сўз ва атамалар билан ҳеч кимни ҳайратда қолдиролмайсиз. Мазкур атама йиллар давомида мамлакатимизда чет эл туризми бўйича якка ҳокимлик қилган «Интурист»га рақобатчи сифатида ташкил этилган ташкилот номи эканлигини кўпчилик билади.

Мухбиримиз «Сайёҳинтур» бирлашмаси бош директори Журъат Миржалилович МИРФАЕЗОВ билан суҳбатлашди:

— Журъат Миржалилович, «мамлакатимиз туризм ёки туризмдан тушган фойда ҳисобига яшайди», деган гап-сўзни тез-тез эшитиб турамиз. Бу гапда қанчалик жон бор?

— Агар гап СССР ҳақида кетадиган бўлса, ҳақиқатан ҳам туризм кони фойда, лекин бу маълум даражада муболаға, чунки бирор бир давлат, у жуда ҳам экзотик бўлганида ҳам, туризмдан тушган маблағ эвазига кун кечиролмайди. Лекин барибир — бу соҳадан оладиган даромади иқтисодининг 30—34 фоизини ташкил этувчи мамлакатлар бор.

— Интуристга муқобил бирлашмани тузишдан мақсад ҳам шу бўлса керак?

— Ниятимиз — туризмдан тушадиган валютани жумҳуриятнинг ўзида сақлаб қолиш. Бунинг учун чет элдаги мижозлар билан алоқани бевосита ўзимиз ўрнатишимиз керак.

— Мақсадга нечоғли эришилмоқда?

— Айтиш керакки, машаққат билан. Биринчи қадамдаёқ ночор томонларимизни англаб етдик. Айниқса хорижий фирмалар билан алоқа ўрнатишга унчалик қодир эмас эканмиз. Тўғрида, илгари жумҳурият миқёсида биз фақат сайёҳларга хизмат кўрсатиш билангина шуғулланардик. Бироқ бу ва шунга ўхшаш барча қийинчиликларни енгиш мумкинлигини англадик, кун сайин англаяпмиз. Бугунги кунда «Сайёҳинтур»нинг ўзи Финляндия, Хитой, Япония, Ҳиндистон, Индонезия, Туркия ва бошқа мамлакатлар билан сайёҳларни қабул қилиш ҳамда жўнатиш борасида шартномалар тузмоқда. Айтиш мумкинки, бу борадаги муваффақиятларимиз ҳозирча камтарона, бироқ ҳар қолда натижа бор. Яна таъкидлайман: «Интурист» қанчалик катта иш олиб бормасин, тушган фойданинг бор-йўғи 10 фоизинигина Ўзбекистонда қолдиради, бизнинг мақсадимиз эса жумҳуриятимиз учун валюта ишлаб топишдан иборат.

— Бундан чиқди ўз муаммоларингизни тўла бартараф этишга қодирсизлар?

— Ҳаммасини эмас. Масалан, Ўзбекистон Граждан авиацияси биз билан шартнома имзоламаганлиги, чет эл фирмалари билан алоқа боғлашимизга халақит бермоқда. Уларда бизнинг ҳужжатимиз лойиҳаси март ойидан бери ётибди.

— Шартномага имзо чекилмаётганлигининг боиси нимада?

— Дастлаб улар 1990 йил учун Иттифоқ миқёсида шартнома тузиб бўлинганлигини важ сифатида кўрсатган бўлсалар, эндиликда 1991 йил ҳужжати ҳам тасдиқланганлигини рўкач қилмоқдалар.

— Шунга қарамай ишни давом эттираяпсизлар, айтиш мумкинки, бу соҳада анчамунча ютуқлар ҳам бор?

— Ҳа, биз 3 ноябрь куни малайзиялик сайёҳлардан 40 нафарини қабул қиламиз. Америкалик ва польшаликларнинг жумҳуриятимиз бўйлаб сайру-сафари яқиндагина тугади. Швециядан овчиларни кутаяпмиз. Дарвоқе, «Сайёҳинтур» Ўзбекистон бўйлаб 100 дан ортиқ маршрутларни ишлаб чиққан. Улар орасида бир қанча овчилик турлари ҳам мавжуд. Ўйлайманки, чет эллик ов ишқибозлари жумҳуриятимизга сафаридан хурсанд бўладилар.

— Дарвоқе, хорижий фуқаролар кўпинча биздаги хизмат кўрсатиш савиясию, сифатидан нолийдилар. Бу эътирозлар аввало «Интурист»га тааллуқли. Бу борадаги иш сизларда қандай йўлга қўйилган?

— Яхши ҳам, ёмон ҳам деёлмаймиз. Чунки моддий базамиз йўқ ҳисоби, меҳмонхонани ижарага олишимиз керак. Шундай бўлса-да, имкони илож қидирмоқдамиз. Агар жумҳуриятимиз сайёҳларнинг севимли қадамгоҳига айланишини истасак, хизмат кўрсатиш муаммоларини жадал ечмоғимиз, меҳмонларни қабул қилиш санъатини ўрганишимиз керак. Реклама масаласида ҳам шундай. У ярқ этиб кўзга ташланадиган, барча талабларга жавоб берадиган, муҳими — Ўзбекистонимиз гўзаллиги, тарихий-маданий ёдгорликлари ҳақида яққол тасаввур пайдо этадиган, қизиқтирадиган бўлиши шарт.

— Бирлашмада қанча одам ишлайди ва уларнинг олдига қўйиладиган асосий талаб нималардан иборат?

— Ҳозирча 22 киши. Тил билишдан ташқари биз улардан мижозлар билан тил топа олиш маҳоратини талаб қиламиз.

— Яқин орадаги ва келгусидаги режаларингиз?

— Шу йилнинг охиригача уч мингга яқин юртдошимиз Туркия, Булғория ва Шимолий Кореяга боради. Хомаки ҳисоб-китобимизга кўра келгуси йилда бир миллион уч юз минг доллар фойда кўришимиз керак. Бунинг бир қисмини соғлиқни сақлаш ишларига жиҳозлар сотиб олишга сарфласак, яна бир улушини чет эл қурилиши фирмаларига ажратамиз, улар жумҳуриятимизда биз учун меҳмонхоналар, сайёҳлик марказлари қуриб беришади. Бу — ишнинг бошланиши, холос. Хуллас, туристик бизнес, агар ундан яхши фойдалана билсак, жумҳуриятимизда туризмни барака конига айлантириши шубҳасиз.

Е. НИКОЛАЕВА.

МАШВАРАТ ЭМАС, МУЛОҚОТ

Фарғона вилоят Кенгаши ва партия қўмитаси меҳнаткаш халқ оммаси, ижодий зиёлилар, фан арбоблари, санъаткорлар билан мулоқотнинг янги шаклларини топишга ҳаракат қилишмоқда. Илгарилари матбуот йиғинлари, учрашувлар фақат расмият учун ўтказиларди.

Янги йил арафасида ҳудудимиз маданият ва санъат намоёндалари вилоят ижроия қўмитасининг меҳмонхонасига янги йил дастурхонига таклиф этилдилар. Бир пиёла чой устида бўлиб ўтган мулоқотда қўшиқ кечасини бошлаб берган етти ёшли санъат ғунчаси риштонлик Дилрабохон Қосимованинг ҳам, саксон ёшни қоралаб қолган, лекин йигитлардай даври айланиб, ҳаммани қойил қолдирган буюк Ҳамза замондоши, Ўзбекистон халқ артисти Солижон ота Аҳмедовнинг ҳам, СССР халқ депутати, Иттифоқ Олий Кенгашининг аъзоси, журналист Абдужаббор Хусанов ва бошқаларининг ҳам дил сўзлари, дилрабо қўшиқлари янгради.

Учрашувда жумҳурият вилоятлари театрлари ичида биринчи бўлиб Ҳамза номидаги жумҳурият Давлат мукофотига сазовор бўлган собиқ М. Горький, ҳозир эса машҳур халқ қизиқчиси Юсуфжон Шакаржонов номи билан аталаётган театрнинг «Темир хотин» спектакли ижодкорлари шарафланди. Жумҳурият комсомоли мукофотининг номзоди Охунжон Мадалиеванинг янги қўшиқлари кечага шукуҳ ва файз киритди.

Н. СОБИРОВ,

«Халқ сўзи»нинг Фарғона вилояти бўйича ўз мухбири.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖЎРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Азим СУЮН, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Тоиба ТЎЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Саиди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083 Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Индекс: 64608.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 4740-буюртма.